

Библиотека Матице српске

I 480

О
Матици Српској
ДАНАС

10-676173J

II 480

Васа Стајић
Младен Лесковац
Д-р Исидора Секулић
Јован Поповић
Живан Милисавац
Петар Коњовић
Жарко Васиљевић
Д-р Стеван Јосифовић
Вељко Петровић
Д-р Милан Петровић
Светислав Марић

Г
Матшци српској
ДАНАС

Нови Сад
1945

Књв. бр. 176980

Математика
ОБНАД

Насловна страна Ђурђа Теодоровића

У последње време проблем Матице српске опет је на дневном реду. Важна је при том околност да је, изгледа, и интересовање за многа питања у вези са радом Матичиним — данас, и у најскоријој будућности — у многим порасло, и као да већ припада далекој прошлости оно од нас не тако удаљено доба када је обавезно незанимљивим и скоро апатичним Матичиним годишњим скупштинама присуствовало по 60, па и по 30 њених безусловно стрпљивих верника. Још ће будућност, додуше, рећи да ли је ово живље учешће, или жеља за живљим учешћем код нових чланова у животу Матице српске опет само пролазног карактера, или је то већ поуздан знак да се врше, да су се можда већ и извршиле корените промене у нашем друштву у односу према Матици. Ако је ово друго посредно, онда ће од сада и Матица смети рачунати на много ширу подршку оних слојева нашега народа који су досада били од Матице на приличном растојању, па ће, према томе, морати у своме раду водити рачуна и о њиховим потребама и погледима.

Било како, међутим, књижевници Новог Сада, сами у првом реду највише заинтересовани развојем прилика у Матици, а желећи да донекле обележе и свој став према догађајима у њој, јер свесни да у оваквим околностима данашње Матице има и део њихове одговорности ако до краја ћуте, решили су да издаду ову малену збирку чланака о данашњој Матици. Нипошто потпуну по темама, јер је јасно да она не исцрпљује ни изблиза све што би се о овој сложеној и важној установи могло казати. Та сврха и није лебдела никоме пред очима. Сврха је била: што тачније обавестити публику о значају Матице, улози њеној, њеном даљем положају и сутрашњим могућностима у развоју наших културних и књижевних прилика, упућујући постојеће интересовање правилним смером, а указивањем на основне Матичине проблеме, — дати, дакле, ма и у најглавнијим цртама, објективну анализу тога стања, а на тај начин покренути са мртве тачке ствар саме Матице, и тражити јој најправилније решење. Брига за Матицу

и љубав према њој главни су мотиви, једини мотиви ове књижице; она хоће добро, јер хоће боље. Иако је, дакле, позваним писцима остављено на вољу да поводом Матице пишу о чем хоће, ипак је у мањој мери задатак ове књижице да предлаже реформе и исцрпе све предлоге у вези Матичина рада у будућности. О тој теми, уосталом, мораће се вероватно још доста расправљати, а можда се неће моћи, с овим питањем у вези, избећи једна нова анкета, слична овој али и од ње шира, а са нарочито јасно прецизираним циљем.

Књижица, дабогме, има карактер заједничког иступања у првом реду утолико уколико је љубав према Матици она чврста спона која је овде сјединила и нашла на заједничком послу подизања овде заступљене књижевнике. Писци који су овде узели реч, уосталом, сви су Војвођани по рођењу, а у мањој или знатнијој мери и по своме књижевном и уметничком стварању, јер су овде црпли многа надахнућа за своје писање и анализе, и свима им је Матица и близак, и драг, и добар познаник. Све друго је за овај час споредно. Тако, на пример, сматрамо да није од особите важности да ли ће судови и мишљења о Матици овде бити уједначена, да ли ће она изрећи осуду, или говорити са респектом о књижевној политици Матице у последњем периоду; важно је, међутим, било изнети неколика документована мишљења. Додуше, овде говоре писци који, и са изузетком само једнога од њих (Ж. Милисавац), нису сарађивали у данашњој Матици, па се њихово основно становиште могло унапред знати. Али, није био циљ овој књижици да испитује зашто они, као и многи други, нису требали Матици нити она њима, и зашто су ишли у раскорак с њом; и није нам била намера то подвлачити. Било је, ипак, оправдана основа да се позову на сарадњу баш они писци који су били ван Матице, да би се чула и њихова реч, пошто се годинама слушала мишљења, или пратила иступања у Матици оних других.

Нови Сад, средином августа 1945 године

М. Л.

Наличје Матице српске

Некад је код нас спомињана француска изрека да и врлина, као и физички предмети, баца своју сенку, да, другим речима, сваки предмет има лице и наличје своје. Те нам се слике натурују данас када, не у свечан час, мислимо на сто и двадесетгодишњу прошлост Матице српске, када мислимо да је дошло време да се баци критичан поглед на завидну старост ове културне установе војводинских Срба. Разуме се, наша критика, упућена у главном Матици, биће критика нашег друштва, „стада маленог“, које је бојажљиво приступало изградњи националне културе, омрзнуто и прогоњено од свих фактора туђинске државе, почев од апостолског цара и краља, до последње немачке колоније која је, позивом на јединовернога цара, тероризовала источњачке шизматике и кривоверце. Што је и у овом случају Давид победио Голијата, десило се само зато, што се малено наше друштво правилно ориентисало, што је одбрану од цара и краља, те његових јединоверника, заснивало на љубави за „јединоверну Русију“, и што је своје поуздање у Русију умело измирити са својом вером у демократију која кида све окове, националне и социјалне, и доноси слободу свему и свакоме.

Почетак Матице српске био је најсрећнији, док се ради о њеној „Летописи“ коју је вешто уређивао Магарашевић, а најважнији јој сарадник био велики Шафарик. Као да је никао из данашњег свесловенског покрета, из данашње стварности, тако „Летопис“ обавештава читаоца од пре 120 година о струјама у духовном животу тадањих Словена, и обавештава о још живоме Пушкину који до данас светли на хоризонту нашем као звезда првога реда. Али, поред крупних имена Шафарика и Магарашевића, код Матичине колевке се јавља и несразмерна сујета Јована Хацића-Милоша Светића, која ће њега и његову Матицу убрзо довести до сукоба са тада централном личношћу српске књижевности, с Вуком

Карацићем. Хаџићева сујета је дала и име овој културној установи: место да се назове Српска матица, Хаџић је про-
турио назив Матица српска, како би њени иницијали били
истоветни с иницијалима Милоша Светића, и потпомогли ње-
гово председништво у друштву. Почев од 1826, па све до
своје сеобе у Нови Сад, 1864, Матица ће, некад више, некад
мање, бити под туторством Хаџића—Светића, притешњена
његовом сујетом, закупљена његовом јаловом борбом про-
тиву Вука.

Да се разумемо. Вукове правописне реформе не сматра-
мо ми за нарочито срећне. Оне су наш правопис удаљиле од
правописа великога руског народа, а нису довршене ни да-
нас. После гениалнога Вука, долазе и данас његови „још
гениалнији” епигони и усавршавају његово дело новим те-
ковинама које од нових нараштаја с успехом сакривају по-
рекло основа, њихове корене: гратски, бекство. Вукову ре-
форму књижевног језика, поред коректуре коју је изврши-
ло време, већ бисмо повољније примили, да нам и ту не сме-
та тенденција Аустријанца Копитара, да помоћу ових ре-
форама ослаби везе између Срба и Руса. Према томе, нећемо
бити строги у осуди Матицина става према Вуку, против Ву-
ка, него ћемо жалити само то што су Матицу у овој борби
против рођена и даровита књижевника, какав је одиста био
Вук, водили некњижевници и полукњижевници, Сава Теке-
лија, Теодор Павловић, Хаџић-Светић. И жалимо што је спо-
менута Хаџић-Светићева сујета, пакост његова, истерала из
Матице добра и способна радника, Јована Ђорђевића, а
у њу увела фаталнога за Матицу Антонија Хаџића.

После преране Магарашевићеве смрти, уклањање Ђор-
ђевића са секретарског положаја у Матици јесте прва већа
и тежа несрећа, што је Матицу снашла у прошлости. Треба
знати да се Ђорђевић скрасио у пештанској Матици, прого-
њен од Хаџића-Светића, главног патрона новосадске гимна-
зије. Млад, интелегентан и врло активан, он је израдио
програм смишљена културна рада у Матици, и приступио
његову извођењу. Али га и ту стиже мржња старовоља (ме-
ђу њима и Хаџић-Светић) и он као секретар Матице српске
састави једва годину дана.

Не може се рећи да је Ђорђевић намерно то учинио, али
се он Матици душмански осветио. Нашавши друго поље ра-
да за лепе своје способности, и давши оставку на звање се-
кретара, Ђорђевић предаде Матицу 1859 Антонију Хаџићу
да овај неспособни човек, године 1916, у Матици и умре.

Преко педесет година је А. Хаџић био у Матици, преко педесет од сто њених година испунио је он својом немоћи. Шта је он кроз толико време пропустио да уради, а шта је негативно урадио, овде се неће подробно казивати. Овде ћемо само да исправимо израз који смо згрешили кад смо рекли, **неспособни човек**. Био је он, наиме, способан за неке чудне ствари пред којима би устукнуо и најспособнији.

Тобожњи Милетићевац, увек штићен од правдољубива и истинољубива Змаја, он је једини успео да задобије поверење шовинистичких мађарских влада, које су потврђивале или не потврђивале изабране председнике Матице према Хаџићеву суфлирању. Код Срба познат само као „књижевни крадец”, он је ипак успео да у Прегледу садржаја „Летописа” (књига 185) фигурише као најплоднији сарадник „Летописа”, на тај начин, дабогме, што је као свој рад унео не само аутобиографију Саве Текелије, него и туђе некрологе, белешке, унесене у „Летопис” из тадањих новина. Тако су мађарски власници стекли уверење да је он једини књижевник који даје књижевну форму радовима даровитијих српских варвара; тако је дошло до тога да је 1896 А. Хаџић, поред Јагића, био кандидат за миленијски докторат који ипак није дан њему, него Змају. Зато је и приликом Хаџићева пензионисања њему у пензији урачуната и станарина, и угарски министар то одобрио само зато што је Хаџић, „као што је то опште познато, и на пољу књижевном а и у патриотском правцу рад свој развијао, те и као књижевник заузима угледно место међу књижевницима од имена и гласа”. А приликом смрти његове почео је говор представник угарске владе, велики жупан Матковић, речима: „Пуче златна жица на лири српској!” А та жица да је био А. Хаџић!

Приликом Хаџићева пензионисања била је Матица опет у прилици да добије способна секретара. Кандидовао се члан, ако нећемо рећи вођ мање али способне омладинске групе, Милутин Јакшић. Али је друштво Војводине, после Туциндана 1889 (погибија Мише Димитријевића), било толико болесно да му је Тона Хаџић био постао потребан, ако не као секретар, а оно као председник. И кандидатура Милутина Јакшића пропаде, а Тона оста у Матици да је доведе до несрећне проневере у години 1911.

Та је проневера била тако тежак ударац, да се пробудила савест малаксале Војводине. Толико се пробудила та савест да је у Матицу увела најлепшу радну снагу коју је тада имала: Тихомир Остојић је изабран за секретара. После Ма-

гарашевића, после Ђорђевића, Остојић је био трећи човек који је у Матицу ушао као носилац програма о културном раду, и са способностима које су обећавале остварење тог програма. Отпочео је, почетком 1912 године, смишљен рад на организовању народних снага у Војводини, отпочео је да после две и по године буде грубо прекинут објавом рата у 1914, која је Матицу дотукла. Проневера, принудно уписивање ратних зајмова, интернација Остојића, повратак А. Хацића у Матицу, све је то учинило да је после 1918 ваљало све изнова стварати. При том изнова стварању, спомена заслужује једино улазак у Матицу Д-ра Марка Малетина. Добар организатор, он је у Матичин „Летопис” прикупио одличне књижевне и социјално-културне сараднике; у његово је време достојно прослављена стогодишњица и Светозара Милетића, и стогодишњица саме Матице. Он је створио оквире рада који су га у Матици преживели, те су после њега испуњавани с мање плана и успеха. И кад је Д-р Малетин изишао, прерано, из Матице, Војводина је признала своју потпуну немоћ, избравши за секретара Д-ра Николу Милутиновића.

Најзад, пред годину дана скоро, јавила се прилика да Матица још једанпут засветли, и да још једанпут покаже шта вреде дуготрајне организације које могу, несрећом својом, да обамиру, али увек могу и да се буде из летаргије те одморне да послуже ономе што се некад звало дух времена. Јесенас, крајем октобра, из мора крви и из лишавања од свега, испливали су борци за свесловенску солидарност и за праведнији социјални поредак, ушли су у Нови Сад, седиште Матице српске, и почели се интересовати за могућности њеног препорода. Пред тим новим људима, а свестан да је скривио нацији, био се за време повукао њен секретар, носилац Матичине просветне политике. Они, међутим, који су то ништавило увели у Матицу, који су га подржавали и по цену да Матици отуђе најбоље војводинске, српске и југословенске писце, они му дадоше времена да смишља, да покушава своје смицалице и подвале. Грубо и глупо адвокатски стадоше се позивати на, толико пута од њих гажени, устав Матице, по којем се скупштина држи само у септембру (као да је она држана сваког септембра 1941—1944!), а затим на оштру зиму и тежак саобраћај, и довукоше ствар до каникула, спасавајући онога који се спасти не може, несавесно пропуштајући прилику да Матица још једанпут дивно послужи просвети целе Југославије. Јер, помислимо само да Нова Ју-

гославија за ових десет месеца нема литерарног часописа који би се читао од једне јој границе до друге, где би се по три паса у коло хватала, а Матица је имала све услове да ту празнину попуни, све услове, сем добре воље коју нису показали они што се затекоше у њој. Очај да обузме човека када чита о скупштини Матице хрватске два месеца после ослобођења Загреба, о скупштини Просвете у Сарајеву, и кад помисли шта је Матица српска могла урадити кроз ових десет месеца! Жалост због пропуштене оваке прилике нас је и побудила да откривамо наличје свим нама тако драге установе прадедова наших, да загледамо у њене ране које зар неће бити без пребола, и да чекамо смену која и овога пута мора доћи.

Васа Стајић

Стодвасетогодишња Матица српска

Можда је увек најтачнији пут ка истини почети са изношењем својих искустава; а ако она имају тежину доживљаја и горчину разочарења, ако су сжиљци од опекотина ту, и још боле, — утолико боље. Каква ли су била та наша искуства поводом Матице, и какви револти у вези са њом?

Објаснити се то не може без извесних темељитих разјашњења; скоро разрачунавања.

Мит и истина

Пре свега другог, требало би ваљда говорити о војвођанском поетичном миту о Матици, и гетеовској истини о њој. Болне ствари се могу и морају додирнути тим поводом.

Јер на почетку свих наших размишљања и планирања о Матици, као големи зид који закриљује собом право стање и вара лаковерне, стајала је једна успављујућа, дебела лаж, — гнусна, матора, стодвасетогодишња лаж и фикција о Матици, која је могла да смета чак и добро обавештенима. А лаж је била у томе, што се веровало и однекуд знало да смо ми — и то ваљда баш сви ми који данас овде у Војводини стицајем прилика живимо — веома културни, и веома заслужни, а Матица нам је челенка и пасош за господско трајање; дођемо као неки бољи, особит, миропомазан свет међ осталим народом, а изгледа и зато што имамо ту своју стогодишњу литерарну капелу. Као да нешто мора ваљати само зато што су онде радили многи славни мртви! И као да неславни живи не могу, као да по једном вечном и неумитном закону баш они не морају превагнути теразије на опасно негативну страну! Има дакле нешто врло нестварно, јер таште, надувано и надувено у априористичкој претпоставци о томе нашем војвођанству и матичарству као некој безмало те не културној супериорности, која је бајаги спасла част Србима; и не знам наказније слике него када се дојучерашњи наш човек — онај наш грађанин који је једно столеће носио Мати-

цу —, са свом озбиљношћу свога масивнога неинтересовања, испрси пред столетном визијом о Матици. А ту плитку мисао наћи ћете исписану на зачељу многих наших предратних интимних вајкања и дебата (она је стидљиво избијала на јавност), она је претседавала многим нашим заблудама, па им претседава можда још и данас; од ње потиче бахата неуку-сност да увек масно подвлачимо како је српски XVIII век (заправо раздобље од 1750—1850) у првом реду столеће Војводине. И то чинимо тако, као да је то нека наша, и скоро првенствено нас данашњих Војвођана лична и сваког ува-жења достојна заслуга, дика и снага. Као да у то исто време није и Србија имала своју културу, и у многим значајнију, јер неимпортовану; и као да у том истом времену и Црна Гора није разрађивала своју најличнију епоху, и спремала колевку своје диву; и као да има, и може бити, епохе у жи-воту икоје покрајине или народа када они нису живели кул-туром; као да је уопште могуће живети друкчије него жи-вотом који значи извештан лични поредак у таложењу кул-турних преживљавања и искустава! Има, додуше, култура и култура: култура које се скупљају по далеким и гласовитим универзитетима и егзотичним сенаклима, у доситејевским странствовањима, — и култура које се споро гаје по посним домаћим вртачама, а закони им се исписују по фишеку од метка. Али доста, доста већ једном са том нашом војвођан-ском славом! Не живи се од славе; живи се од свакодневне муке и зноја. Наш Војвођанин је са пасијом неговао заблуду: да је култура у првом реду печатање многих књига. Већ по својој историји ми као да смо били предодређени и почаст-вовани да волимо и скупљамо горки мед ерудиције, и то за-иста на две стотине година пре него што је тада већ про-слављени војвода кучки, седа брка, сео да учи прво писме азбуке. Лепо је то што се све до скоро налазили по нашим таванима (али, побогу, зашто баш по таванима? што не по ви-тринама?) примерци првих издања Доситеја, и Рајића, и Кен-гелца, и Стојковића; и добро је што су наши стари знали многа знања, и још више од тога: непрестано хтели и гутали нова. Али у томе самом нема разумне основе за позне гордо-сти и испрсавања сусталих потомака. Напротив, то обаве-зује теже и одговорније. А Војводина је већ поодавно забо-равила да је култура непрекидан напор, и истрајавање без пре-даха; да ради обезбеђења своје културности, и свога места у њој, данас поново и са жртвом, и увек са тешком жртвом, треба потврђивати јучерашњу белегу, а сутра данашњу, и

тако до судњегг часа; да бар у овој једној области нема и — хвала буди бесмртним боговима — не може бити меница на дедовску имовину. Једном речју: ми смо гадно поклекли, скоро пали, — како је то са болом, са подрхтавањем у гласу констатовано у својим многобројним студијама умни Васа Стајић. Међу Србима, Војвођанин себе замишља највише западњаком, и са највише европских традиција и наслага, а заборавља да је његово западњаштво (уосталом, понекад са доста бечког каванског шлифа и маџарског блефа) у Европи већ давно излизана ситна пара, — једном речју да нам, а баш у европским рачунањима, ипак више вреди Марко Миљанов него сви наши кринолини и танцмајстери по бидермајерским салонима. Таквим заблудама храњен, наш човек често не види своје право место међу Србима; а тако исто се дуго времена — све до јуче, а не знам тачно да ли и данас — погрешним очима гледало и на Матицу, кадгод би се повела реч о тој нашој фамозној и костоболној установи: мислило се да она може вредети сама собом, самим тим што је стара а још жива, што има архаичну фирму и јетко господство од старине.

Пометње

Било је тренутака када се у Матици заиста све стицало, и све оданде извирало. У Матици су тада заседавала сва наша министарства за Војводину, скоро за српство, а „Летопис“ је био орган за њихове експозе-е. Тада се Матица повијала и стењала под теретом најразноликијих наметнутих дужности и вољно примљених обавеза, — и заиста је ваљала своје народу. Ваљда је тада створен мит о Матичиној свемоћи на духовном плану, о Матичином достизању у све области. Мислим да се у то време много пута поновила следећа сцена: Кадгод штогод не ваља и пође нам натрашке (а кад нама није ишло натрашке?), па ћифта сретне научника и списатеља (а списатеља и код нас дао бог увек било свакојаких), он дигне обрве и прекорно завапи: „А шта радите ви тамо у Матици? Пишете све којешта, а народ, то вам је последња брига. Елем, решавајте проблеме који народ тару, а оставите песме и приповетке, и остале професорске дангубице!“ А наш научник је, саучесно забринут, у таквим случајевима збиља остављао своја научна занимања, повукав собом читав низ добронамерних дилетаната и шпекулантских аматера, па су се дали на популарисање науке, писали о свему ономе о чему тада код нас нико сем њих није умео нити смео прословити.

Била је Матица тада ауторитет, и заслужено поштована. И онда се у нашега света усадила мисао да Матица увек може и мора бити, да јесте оно што је била око 1880 год. Обично се то замишља овако: Тече овај шарени живот, са свим својим проблемима и јадима, а у тој нашој Матици седе сами неки свезнајући волшебници и преучене муфтије који ће све то забележити, све наше драме и катарзе регистровати и анализирати, јер им је то занат и задатак, а они ће то већ свакако и умети (у то као да се понајмање сумњало) када столују у сто и двадесет година старој и мудрој Матици, и пошто им је то стављено у дужност; и нема проблема који се не би могао решити помоћу књига, а у Матици — та то код нас свако дете зна — бар књига има тушта и тма. А када су волшебници отказали и подбацили? И када је све очигледније бивало да се од много старих не могу састављати нове мудре књиге? Ипак, није долазило до реформи. Напротив, институција се све више повлачила у се, враћала на оно и од старинскога старинскије зло из времена пре првога светскога рата, заправо у доба пре Тихомира Остојића. На тој низини, па и још ниже, затичемо је данас. За стотину година ма и врло еластичне тактике и праксе, а поред несумњиве и свестране стагнације, и најздравији род хоће да се изроди и задивља, па дође тренутак када односе треба поново из основе претрести, можда радикално мењати. Нема те силе која би то могла спречити.

Шта волимо у Матици; шта је велико у њој

Наравно, установу саму ћемо и надаље морати чувати и волети. Али волети са разумом, са смелошћу која је кадра да уочи пукотине. Зар наша непрестана преокупација Матицом, зар наша непрестана повика на њу, заједљиве наше анализе, зар упирања наша на рањава места нису доказ љубави наше према њој? Али, љубави **какве**? Шта волимо заправо када Матицу волимо? Зар само историју у њој оличену, и у њој скоро већ скамењену? Не, не! Доста са том бедом, са тим вајкањем у запећку! У Матици волимо оно што би Матица могла бити, оне још непредвидљиве и ирационалне могућности које би се из ње и преко ње могле остварити; волимо дакле у њој оно што волимо у своме народу и у својој земљи. Има, наравно, нешто скоро величанствено што се током деценија и столећа таложи око тих древних институција и академија; али, то није довољно, а ни близу није све. Јер

Матица је као она седмоглава аждаја из легенде: непрестано тражи своје жртве, и зија јој ненасита чељуст. Уђеш ли у то ждрело, можда ћеш понешто и изменити у старим шаблонима, али ћеш и сам бити измењен, — изгубићеш се у том океану, обезличити: постаћеш честица једнога организма, делић машине, а нећеш тачно моћи знати где су заправо твоје међе и докончања, а где сврхе и императиви те твоје Матице: — бићете једно и нераздвојиво. Заиста, какав сплет и скуп судбина у једној кући! На пример. Заслуга нека, јасно приписива само томе и томе а ником другом под небом, одједном видимо да је тако урасла у густо и неразмрсиво ткиво целине, да је нестала у њој, па даље већ не разазнајеш границе на којима се свршава онај срећни који је почетак лепога веза откао, него ти се још непрестано чини да је ту негде уплетена и жртвована несаница и таленат и многих других безимених везиља; као што се збиља надахнути мотив грана и расцветава у недоглед, и никад му поузданог краја и конца... А са застрањењима и грешкама стоји безмало тако исто: добро знаш да је грех починио тај и тај, чак због тога и тога, и у извесној одређеној епоси, — а опет грех никако сасвим да угине, ни онда када је њен творец већ давно елиминисан као функција, него застрањеност и надаље, и непрестано, помаља своје гладне пипке, па усисава у се и улудо траћи и живе сокове баште у којој се зацарила, — а срамоти, наравно, и све који су се затекли онде, у оној заједници и у заједничкој кући... Такве институције заиста изгледају као да су читав народ, и онда када су практично два одбора; и зло и добро је у њима, и у историској перспективи, и некако у особитим, бираним, памтљивим примерцима. Одговорност је сести у такву једну кућу, ако кућа није већ мртва потпуно: Шта ћеш унети у њу, и коме ћеш се приволети царству? Јер, ето, и са Матицом је за ових дванаест деценија било кад како, па и свакојачко: била је она и лоша, и добра, и боља, па када о Матици говориш, треба јасно да ми кажеш на коју то заправо Матицу мислиш, — на коју од њених многобројних стварности, достигнућа и падова. Постоји Матица на коју главе не бих окренуо; постоји Матица о којој волим да сањам.

Разазнавање

Јер Матица је врло сложен организам; у тој врећи пуно је рогова. Треба знати да у нашој Матици има неколико матица, и опречних, које једна другој сметају, или их је у нај-

мању руку тешко ускладити. Тешко је и разазнати се међу њима правилно. Признајем да то мени никада није полазило за руком; додуше, никада се много нисам ни трудио око тога, јер немам много воље за такву работу, а ни потребне доколице да испитујем разграничења међу њима.

Понешто је ипак потребно нагласити. Тако, на пример, да постоји, пре свега, Матица-банка. Човеку се од тога коса диже на глави („свака за се влас отскочи ко бодље морског јежа кад је љут”, како пише у „Хамлету”), али шта да се ради, тако је: менице су ту, и благајничке књиге су ту, и камате, и рокови, и проверени-оверени подаци из катастарског звања о дужницима су такође ту. Постоји, затим, Матица-велепоседник, са свим атрибутима што уз тај појам иду: ту се Матица јавља као послодавац, као гојилац свиња, као власник читаве ергеле, као странка на берзи, као опрезни шпекулант са својим производима. Постоји онда Матица-Министарство просвете, Одељење за стипендије: та Матица сравањује испитне белешке студената, кара их ако закасне са испитима, каштигује одузимањем стипендије ако не удовоље прописима. Има и Матица... свакако да има још много других матица, о којима ја још нисам успео да се правилно и подробно обавестим, — на своју штету, дабогме. Има, најзад, и Матица која „потпомаже, развија и шири науку, књижевност и лепе вештине”, како то пише у првом члану Матичина устава. Ја ћу говорити само о тој Матици. Јасно је: оно славе што се сплело око Матичина имена, ова је и оваква Матица у првом реду изборила, и наметнула нашој оријентацији о њој. Кад на Матицу мислим, само на ову Матицу мислим, увек. И ту више газим, него што пазим старе обичаје. А смем то чинити некажњено зато, што приходи оних разних матица, сва њихова богатства и проширења, ниуколико не утичу на стално и, изгледа, неизмењиво сиромаштво ове Матице која се бави књигом и уметношћу.

Дремеж у буцаку

Јасно је да већ због разгранате пословности ових разних матица задаци оне једне и једине наше Матице још више изгледају сужени, и као оковани у тесне оквире њених књижевних фондова и буцета: Ту си, ту ћеш и остати, а одатле никуд ни маћи! И док оне друге и разноразне матице цветају, напредују и расту из године у годину — а свакако због правилно вођене економије, који нерв Матици никада није недостајао, а и због нових завештања, итд. —, ова једна

Матица стидљиво тавори, сиротињски шепртљи и кубури; она механички отаљава свој бирократски посао издавања „Летописа“ и „Годишњака“, понекад дрпне и у друге издавачке послове (а међу множином глупости може да се нађе понекад и некоја паметна), покреће чак засебан лист, издаје и некакве хибридне читанке за народ, у десетак година издаје и две-три књиге (наметнуте јој, уосталом, упадом непожељних елемената у њене књижевне и управне одборе), — једном речју, стоји стара фирма, а стодвадесетогодишњи „Летопис“, ето, још увек ту је, са очуваним старим, тонахаџићевским светим корицама, па скандала неће бити, јер смо сви још на својим местима, а и почасни чланови су такође ту — све сами академици и професори универзитета, министри и претседници, и сви за сваки случај —, направили смо и музеј, слава богу, — али, погледајмо се отворено у очи, ставимо руку на срце, и признајмо поштено: — Ништа то не помаже, и цела комедија не вреди баш много. Јер у Матици је јад и духовно сиромаштво, мртвило и трулеж, све се свело на педантно отаљавање и свечану репрезентацију, на неку комотну јуридичку статику, у којој треба ваљда да се ишчитају неки мутни принципи отмене конзервативности која види далеко, а предвиђа још даље. Нису потребне ничије побуне да се таква Матица елиминише из живота; она је заправо већ давно ван живота; она би, да је само оставимо да чмава на миру, дуго куњала и најзад и угинула од своје сопствене немоћи, а у загрљају данашњих њених претставника у књижевности.

Таква Матица не може бити идеал. Таква Матица ником није потребна. Штогод се уради у тој Матици, нема дејства ни одјека. Не види се ту план на дужи рок. Нема ту предвиђања и неумитности, него има узрујане импровизације и ситног рачуна. И нема маште, ни пламена; а има ситничарства и ситне пакости. И нема храбрости да се замисли идеал над којим вреди капати; а има једна ружна и провидна књижевна политика, наказна и бестидна. И нема радовања у тој суморној кући; а има ликовања што све то траје тако дуго. Све је ту ситно, ситно, ситно! Бичем по очима је ошинута ту свака и најневинија нада на боље. „Чучни ту у тај буџак! Преживај! Кади том посвећеном кадионицом! Буди Тона Хаџић!“ То је данас Матица.

Сви смо криви за то стање. Свима нам је дужност да га изменимо. Из основе, темељито.

Идеал

Можда још није време износити планове; ипак ћу и о томе рећи реч-две.

Требало би у првом реду омогућити Матици да кроз њене замрле и закречене жиле проструји подмлађени живот. Без нових људи у Матици заиста је тешко предвидети њено освежење. И треба, бар толико исто, омогућити да Матичини књижевни фондови и издавачке резерве добију снаге и суне сразмерне надама и ишчекивањима које полагамо у Матицу. Изгледа да ни ово друго — а то је тежа половина посла — није немогуће; изгледа да је данас време врло погодно, погодније него икада досада, да се Матица обештети за оне тешке губитке које је претрпела за последњих десет година. Изврше ли се ове две ствари, обе важне и нераздвојиве једна од друге, чврсти темељи за нову зграду су ту. О томе не може бити сумње.

Али, то није све. Ако Нови Сад жели да буде, и већ одмах сада, какво-такво средиште и српског духовног живота, треба му омогућити да то буде. Јер данас он тих снага још нема. А тај задатак је тежак, његово извођење споро и скупо. Нарочито подвлачим: споро, и скупо. Скупоцена је ствар култура. Три салаша вреди добра песма, — тридесет и три салаша дати за добру песму, мало је. Мораћемо утрошити много, врло много новчаних средстава да бисмо учинили од Новог Сада оно што он данас још није: активно културно средиште Војводине. Где нам је позоришна зграда? Где музеји? Где библиотеке? Где архиви? Ничега немамо; то све треба тек изградити. Једва да имамо и књижевника. Много треба да се изради књижевник и створи научник. То не иде преко ноћи. „Треба изабрати најдужи пут”, тврдио је Платон. И треба. Мораћемо смишљено, годинама планскога рада омогућавати правилан развој наших писаца, радити на развијању нашег непостојећег научног подмлатка. Било би врло природно да Матица буде и нека врста наше мале академије, где ће се окупити и радити наши књижевници и научници. Колико их данас имамо? На жалост, веома мало: на прсте се могу избројити. Али их баш зато треба чувати и охрабрити у тешкоћама. Ни у науци и књижевности резултати не долазе одједном и изненада: плод су спорих и стрпљивих радова, често заобилазних наслућивања, разочараних сустајања и опрезних поновних полазака. Војводина до данас није имала куће у којој би се смело сањати само о науци и књижевности. А Матица би се могла изградити у такав један благословен мравињак, са све новим и ширим могућностима и задацима. Ако је то могуће — а шта је немогуће? —, ако се то оствари једнога дана, имаће Матица пред собом још мно-

го лепих деценија славе — ако је некоме до славе — и обезбеђена повода за позивање на свој значај међу Србима. Без тога, међутим, нећемо учинити ништа ни крупно ни трајно, и нећемо своје доба обележити реформама које се памте и засецају бразду. Само крупни потези могу извући Матицу из кала и зала у која је упала. Иначе, кола ће остати у глибу.

Друкчије могућности; једно поређење

Наравно, има, или може бити, и друкчијих решења. Наиме, можда се све ово, и боље, и једноставније, може решити и без Матице, и ван Матице, ако само надлежне просветне власти правилно схвате о чему се заправо ради. Ако је Матица сметња, треба је мимоићи; и онако је у данашњој Матици једина позитивна ствар њена библиотека; за музеј се то већ не би могло рећи са толиком извесношћу: солидни и јаки тепих којим се корача по Матичину музеју надживеће, о томе сумње нема, многу слику у њему обешену...

„Треба сањати”, — писао је Лењин, организатор; „треба делати”, — писао је Гете, песник. У Матици се то не зна. Оно што је Матица дала нашој култури последњих петнаестак година, мало је; и по количини, и по каквоћи. Једно поређење у вези са Матицом намеће се неодољиво. Ево које.

Када Матица покрене цели свој гломазни и достојанствени апарат, из толике хуке и буке роди се углавном њен „Летопис”, и ништа више; а два млада човека у Сарајеву, и не крупна књижевника, од којих је Јован Кршић данас већ мртав (убила га је она проклета пушка-чађавица о којој пева песма), носили су сами, на својим плећима, без много галаме и рекламе, без столетног угледа наше установе, ослањајући се само на свој поштен глас и добру намеру, лист углавном бољи а нарочито чистији но што је Матичин. Смели су сањати, и смели делати. Матица је у књижевности од тако маленога значаја, да су је безмало тукли Кршић и Крушевац.

Нека размисле у Матици добро шта значи овај страшни податак. Нека размисле о томе нарочито данас, када ово наше време, строго и неумитно, на прекретници епоха, гвоздењом руком куца на њену зарђалу капију.

Нови Сад, 5 августа 1945

Младен Лесковац

Поводом неколиких повода

Кад једна средина, град или покрајина, има велику културну установу, такву која се види као висок торањ, онда је врхунац живота те средине у тој културној установи. Из те установе иде нешто што оштро пресеца ситнице свакидашњег живота; струји нешто што своју средину поткрепљује снагама које ту средину превазилазе. Стварање једне велике културне установе то је као стварање једног света. Они који су кадри били да клицу живота унесу у темељ установе, били су даровити људи, даром осењени људи, прави ствараоци. Јер, установа је и егзистенција, и смисао, и биће. И у том бићу још један стално живи мит: сан, занос, велика добра воља оних који су темељили установу. Матица српска је врста наше свете земље, врста завичаја у завичају. Ко у њој ради, с њим сарађује, од ње се помаже, служи светињу, завичај. Господар Матице је народ, српство. Сваке годишње скупштине укази Матици морају долазити из народа, од завичаја.

У Ко су били ствараоци Матице? ко су били ти људи што се нису свађали, што су знали, или осећали здраву логику, и имали карактер и за победу и за пораз? Сем једног, били су то људи који су пред собом имали тезгу, а за собом гвоздену касу са новцем и трговачким књигама. И ти трговци су носили сан о науци, о књигама које нису трговачке, о стипендијама за младиће који ће се учити широко и високо, о просвети за народ по селима и по пустарама. Без свађања, сложено, пробише ти трговци зазидана врата, пустише светлост, и са њом оно што је уништитељ хаоса: ред, форме, извесне забрањености. Учинише ти људи за завичај и за српство више него много прослављени Доситеј. Матица би морала са великом церемонијом светковати сваке године тај велики патриотски и културни сан оних људи за тезгама. Требало би написати или поему, или актовку о томе заносу, и рецитовати и играти то сваке године на скупу народа про-

стог и непрстог. То би била свечаност увођења и посвећења нових снага у рад на старим добрим темељима.

Рачунајући од стварања њеног, Матица је успела. Постала је мали свет. Постала врхунац вишег живота Војводине, па неко време и целог српства. Постала разлог да провинцијски град престане бити паланка. Постала друштвена концентрација. Ту су се купили и дебатовали и политичари и писци и граматичари и језичари. Ту је залазио високи клир и сеоско свештенство, феудалци и достојанствена новосадска чаршија, занатлије и земљорадници. Појавила се у том друштву и прва болест, она коју је требало најмање очекивати у дому памети где логика треба да је јака; у дому просвете где карактери треба да надтрају све. Угнездила се свађа, лармацијска, обесна свађа. Да узмемо да је болест природна појава. И установе, као све у свету, имају циклусе кад се ради и кад се не ради, кад престиж буја и кад опада. Али се баш зато, после сваке довршене активности, на годину, на две године дана, мора претресати и распремати. Уобичајило се да се одбори једно другом испотписују, а завичај то прочита у новинама, ако хоће и мари. Завичај међутим престао је да осећа и своје власништво и своје бригање. А стварно, врховно биће у Матици, смисао Матице, то је народ и завичај; све остало је најамник на акорд или без акорда. Што је најгоре, нигде не пише: распремање; и нико не заповеда: распремање... Читамо ових дана дело о распремању по установама у Кини, већ од врло старих времена. И данас та реч увек стоји написана над главним вратима у установу, ради народа; и написана у главној дворани рада, ради функционера. Што се распрема? Природно: истрошености. Крпатци и крњатци на справама и предметима; а знате ли шта међу функционарима? Од речи до речи преписујем: „...строго се распремају акти ауторитативности и самовоље”. Сетих се одједаред како сам, доста година раније, кад сам први и последњи пут „сарадила” у Летопису под тада новим режимом, како сам и ја доживела акт самовоље. И сада ћу, ето, иако нисам Кинез, тај акт распремити. Дадох рад, и стиже ми ревизија са брисаношћу и изостављањем текста. Ко је то урадио? Онај ко са књижевношћу нема савршено никакве везе, ни рођене ни стечене. Шта чинити? Једна добра пословица каже: Не говори арапски ономе ко не зна арапски. Мирно јавих: повлачим рукопис. Дође јасан одговор: имате да платите осам стотина и неку десетину дина-

ра штампарских трошкова. Са елеганцијом коју само сиромаштво има, платих и спасох душу.

У свакој установи на свету, после периода активности сталози се шљака. Занимљиве су и те шљаке, нарочито у установама где је топло и врело, где функционари функционишу између зидова, а сарадници и уплаћивачи споља управљају и декретирају. Писца овога написа, наравно, интересује књижевност. У француским и енглеским ревијама, име или имена уредника штампају се или у ћошку, или се не штампају; уредници не сарађују у листу; они раде у утроби посла и стоје крај метронома одговорности и вредности, од броја до броја часописа. Рад ту нити је декорација, нити је власт; само служба и одговорност. При распремању у таквим установама — на пример у једној великој издавачкој кући — покаже се чешће да и у шљаки још има добрих радних принципа, да је и тамо још топло и врело и живо. Има затим шљака у којима су сви принципи изумрли. При распремању у Матици, поред добрих принципа који прелазе у континуитет, стално је у шљаки рђав принцип самовоље, и самовољине двоје деце: ината и свађе. То Матица никако не може да распреми. Сећам се некадашњих, можда доиста бољих времена, кад су годишње скупштине Матице биле збиља свечаности и догађаји. Пред кућом пуно кочија, у кући шуште fine мантије, и црне се свечана одела. Долазе новинари из доста градова, нарочито из Београда. Многи омладинци у сали, или пред капијом. Али и у то време, унутра — свађа. После скупштине, Матица мало промени кожу, а у себи остаје раздорна, љута, злопамтилачка. Завичај и народ, сарадници и уплаћивачи, били су публика, ако су хтели. И до данас је тако, сем што је свечаност умрла, о дану скупштине је све сиво и слутљиво. На говорници, ено, усцептео је човек од самовоље и срџбе. Сви остали, цео завичај, не зна просто знање на Истоку и на Западу, да се на зборове иде одморне крви, и с готовошћу потписати нови ангажман или резигнацију.

Велика установа треба да има велики и отмен живот. Једна од забрањености у великом животу, то је свађа. Сем тога, велики живот не могу дати ни плаћени чиновници, ни близакнае група каквих било. Велики живот додаје, покреће, диктира народ, вечити зидар на темељима. На економским секторима крећу живот они који економију освежавају; на књижевном сектору они којима је књига хлеб и ваздух. За велики живот треба страст и врелина колектива. Ма-

тица је хладна — а завичај види, и не мари... Где си, завичају, и зашто не мариш? Активности морају долазити од тебе, заповести морају долазити од тебе, питања морају долазити од тебе. Питај Матицу које јој је било златно доба? Питај је ко јој је био херој и узидео се у њу? Питај је зашто се инати, и гони у провинциализам себе, свој град и завичај? Некада, по један манастир је могао да буде град; некада је паланка Сиена била важнија од Рима; некада се Нови Сад звао Атина. Питај Матицу зашто Летопис, кад се појави, изгледа као неки укочени господин који је однекуд допутовао, и никоме није свој и очекивани драги гост? Питај зашто у Матици нема литерарног живота, дебатног живота, свођења људи и материала на принципе; зашто не ври живот идеја, зашто Матица нема моћ апсорпције, зашто Матица и народ и сарадници нису агрегат?... Сети се, завијачу, да је распремање нужно свугде па и у Матици. Заповеди распремање, завичају и народе! И кад будеш заповедио ред, облике, и забрањености, не заборави забранити: самовољу, свађе, декорације, и рад који хоће да буде власт.

Исидора Секулић

Матица српска у новим условима

Овај страшни рат између фашизма и слободољубивих народа, вођен у раздање између варварства и човечанства, ставио је на испит све вредности, проверио их у пракси борбе за слободу и за културу. И најстарија национално-културна организација српског народа, Матица српска, била је подвргнута тешком испиту. Сада, кад она у потпуно ослобођеној земљи, у први пут заиста аутономној и слободној Војводини, наставља свој рад започет славно пре скоро сто двадесет година а стварно прекинут пре више од четири године, треба бити начисто с питањем: да ли Матица може просто напросто да настави рад добро, чак исувише утрвеним путем, као да се ништа није десило за ове четири тешке али и величанствене године беспримерне борбе наших народа? Не улазим сада у питање како се Матица сналазила у условима окупације, непознатим дотада, и како су се у најтежем искушењу српског народа држали појединци из њеног руководства. О некима је народ већ изрекао своје мишљење, ако не и суд своју осуду. Но питање је начелно: да ли Матица може, као она зачарана Трноружица из бајке, пробуђена из дугог кошмарског сна окупационог периода, да просто протрља очи и, додуше помало збуњено али рутинирано, настави све таман онако како је пре падања у сан остављено? Наиме, може ли управа, којој је ионако већ истекао мандат, просто да настави с добро испробаним методама скупштина и „попуњавања” управе, чиновници с књижењем, секретари с примањем плата, а редакциони одбори с давањем у штампу већ ишчилелих и прашњавих предратних рукописа, гарнираних реда ради неким новим, недобијеним прилозима? Четири године, овакве године, биле су исувише велик прекид. Рад треба почети изнова, надовезујући на здраве, на заиста народне и културне традиције. Но питање је да ли је све традиција што се одомаћило у Матици? И питање је да ли је довољно слепо придржавање

чак и добрих, заиста културних традиција далеке прошлости? У сваком случају је то почетак рада изнова, и то у свим новим условима. Наш народ је, сопственом снагом, извојевао не само слободу, демократију и могућност културног живота, него и нове форме живота, — доживљује уствари највећи препород у својој историји. У новој држави, у новој Војводини, која није наставак старе зато што ју је народ извојевао онда када је изгледала занавек изгубљена, и Матица стоји пред новим задацима. Ти задаци се не могу апстрактно набрајати унапред, али се морају на самом почетку сагледати и начелно правилно поставити.

Традиције могу бити лепа ствар. Матица српска има лепих традиција. Најлепше њене традиције живеле су више него икад у нашем народу док је водио борбу за слободу и културу. Но ускогрудо чување неких апстрактних „традиција” само зато што су се угнездиле, и то управо оних традиција које нису најсветлије, могло би и морало би да се извргне у отпор новим задацима, новим задацима који су у складу са заиста великим традицијама Матице српске.

Пре свега, у току сто двадесет година свог опстанка, Матица српска је радила под врло променљивим условима, и није се придржавала неких укочених „традиција”. Од свога постанка, и то под полулегалним условима, дуго непотврђена од аустроугарских власти, она је пролазила кроз разне перипетије, одржавала се разним тактикама — а оно што је битно, то је, да је углавном (изузев прилике када се оклизнула у страну) чувала традицију духовног отпора насилном однарођивању српског народа, и остајала верна слободарском духу најбољих својих прегалаца, високој културној свести и националној вољи својих оснивача. Матица српска је настала у туђини, под туђином. Кроз њу се, међутим, није испољавала само пробуђена национална и културна свест Срба под Аустроугарском, него опште-српска национална и културна свест, она је одржавала формирање националне свести Срба уопште, и учествовала у оном стапању формиране националне свести Срба под Аустроугарском са стихијским националним устанком Срба под турском владавином да би настала прва национална држава. Матица је радила у неослобођеном делу српског народа, а најбољи прегаоци Матице, као Змај и Милетић, утицали су и на матицу српског народа у новонасталој држави која ипак није била слободна. Налазећи се између Пеште и Беча, Матица је водила разне тактике па и маневре, већином

оправдане, и понекад оправдано ступала у сарадњу с Мађарима када су они иступали противу Беча с демократским захтевима. Кроз све те разне тактике, углавном се очувала једна линија: отпор према гушењу националних, политичких и културних права српског народа под Аустроугарском. Окупација од 1941 до 1944 претстављала је сасвим нове услове, дотад непознате. Не само што је терор окупатора био већи него икада, него се радило о комадању Војводине која је истргнута из тела наизглед уништене Југославије, радило се не само о насилном однарођивању српског и уопште словенског живља, него и о његовом делимичном истребљењу, да и не говоримо у потпуном угушењу његовог културног живота. Сама Србија била је пашалук тобоже српских слугу немачког окупатора, Бачка је имала остати мађарска покрајина, Срем усташки округ, а Банат швапска колонија. Под тим условима старе тактике и методи нису могли бити ефикасни, и покушаји „тактизирања” водили су лако у издају. Што је још битније: у читавој Југославији сви народи су се дигли на устанак, за слободу, за демократију, за културу. Старим методама „прилагођавања недаћама” Матица није могла да остане доследна народу који је у своју борбу понео и најсветлије традиције своје прошлости војујући за будућност. Тај период Матица је прогурала, савивши један део своје материјалне имовине, али духовно она није живела у званичној установи с мађарским комесаром, него у оном народу који се борио против окупатора и свих издајника наших народа. Сада, када српски народ, као и сви народи Југославије, проживљују препород започет првом ослободилачком пушком, и Матица треба да одражава тај препород, и не само да га одражава, него и да делатно учествује у њему ако хоће да буде жива у данашњици и верна традицијама својих почетака када је активно дејствовала у рађању српске нације.

Честити српски трговци и занатлије основали су 1826 Матицу српску у Пешти, одвајајући од свога блага и доказујући своју љубав ка роду и просвети. Јуначки сељаци, радници и народни интелектуалци доказали су у овом рату своју љубав ка народу и култури својом беспримерном борбом. Што данас постоји култура у нашој земљи, ослобођеној од највећих варвара, има да се захвали народно-ослободилачкој борби. Природно је да народ, који је умео да лије крв за културу и да положи темеље за нову државу коју сада изграђује, уме и да оцењује традиције и да учествује у раду

културних установа. И Матица је у правом смислу својина народа, и њен рад мора бити народан, видан народу, доступан њему и отворен његовој средини.

Под условима Аустроугарске, аутономија Матице била је тековина коју је требало бранити. У бившој Југославији аутономија је била заклон против антидемократских и антикултурних налета неких владајућих клика. Данас, у први пут обистињеној аутономији Војводине у демократској народној држави, Матици не прети никаква опасност, напротив, она ужива пуну подршку државних власти, а од стране народа не само што јој не прети опасност, него први пут може заиста да се саживи с народом, да од њега добија здраве сокове и иницијативу. Зато погрешно схватање традиција и неумесно истицање аутономије једне народне установе у народној држави може да послужи као препрека за успостављање живих веза с народним масама и за демократизацију културе. Треба наћи прави пут за повезивање с народним масама, од чега ни традиције ни аутономија Матице неће трпети, него напротив, добити. Народ је стекао право да управља државом и стекао је раније недоступну способност да то чини. Народ има право и да учествује у раду народних културних установа, а народне културне установе то морају сматрати срећом, јер су оне народне, а не прђија једне групе људи. У бившој Југославији Војводина је била економски црпена а политички запостављена и понижавана. Немајући у пуној мери развијен политички живот у ери политичких мешетарења великосрпске владајуће клике, Војводина је имала Матицу, која је уствари само животарила и губила од свога значаја, али је давала могућности за извесне позиције. Прилике су се из основе измениле. Војводина има пуно право да решава о својој судбини, народ Војводине има пуну могућност за политички рад у Јединственом народно-ослободилачком фронту, Војводина има своју скупштину и своју обласну управу, и достојно је заступљена у народној скупштини Југославије. Бесмислено је и мислити на неку борбу око позиција у Матици, и сведочи о безначаљности ако се неко плаши да ће се у Матици водити борба око позиција.

Начелно постављено: Матица треба широко да отвори врата народним масама, за које она постоји. На тај начин не само што ће она више утицати на културно уздизање широким народних маса, него ће и од њих добити стваралачке

импулсе који су се тако видно испољили у борби за ослобођење и изградњу земље.

Матица има знатну материјалну имовину и знатне културне драгоцености. Није реч само о томе да се том имовином и тим драгоценостима коректно рукује, што се заиста увек и радило у Матици, него и да се њима рукује тако да од тога широке народне масе имају што више користи, да се материјалним могућностима Матице рукује што целисходније. И ту треба отступити од неких старих шаблона рада, уносити више инвенције, и користити се иницијативом народних маса.

У културно-просветни рад Матичин такође треба унети више нових видова, демократизовати начин рада, изићи из укочености „Летописа“ за одређени круг званичних читалаца и поћи даље од старински схваћених „књижица за народ“. Народ има право на културу у пуном смислу, и може не само да прима него и да даје од себе. Проширење делокруга рада Матице, проширење чланства, захтева и актуелизацију а значи демократизацију културе. Пред рат је Матица стагнирала, животарила је у провинцијском буцаку помало прикривеном паучином. Данас Војводина више није запостављена провинција. Матица, додуше, не може више постићи своју водећу улогу с почетка стварања модерне српске културе, али може да има значаја и за сав српски народ, и за читаву Југославију, значаја достојног њене славне прошлости. Сарадњу најбољих наших културних радника она ће осигурати својим правилним радом.

Матица српска у новој Војводини више не мора и не треба да инсистира на своме „српству“. Опасност за опстанак српског народа прошла је, српски народ је стекао част да је први повео борбу за ослобођење, њему је то признато, и не мора да се бори за своју афирмацију. У слободној Војводини поносна је ствар бити Србин, — али није потребно због тога се бусати у груди, а понајмање потцењивати хрватски народ и остале народности Војводине, који су до заједничке слободе и демократије дошли заједничком борбом. Данас у Војводини не само што је неумесно истицати или наметати неко уображено српство (то чине већином они који нису допринели ослобођењу), него напротив, у братству и јединству наших народа српски народ Војводине треба да покаже најлепши пример као што су га показали Срби-партизани у току борбе. Са највише слободарских, демократских и културних традиција, најразвијенији међу народима Вој-

водине, српски народ треба да буде као старији, искуснији брат у срећној породици народности Војводине. Ту улогу у јачању и продубљивању братства и јединства наших народа треба да игра и Матица српска, која је материјално најбогатија, која има неоцењиве разлике библиотека, архива и музеја, и најстарије традиције међу културним установама Војводине. Зато Матица српска може да пружи драгоцену помоћ Матици хрватској, Матици словачкој, мађарским, румунским и русинским културним удружењима и организацијама, чувајући управо на тај начин најбоље традиције Јована Јовановића-Змаја и Светозара Милетића. Под фашистичком окупацијом свака сарадња с мађарским властима водила је издаји, јер је то био туђински окупатор. Но мађарски антифашисти су били свесни да борбу морају водити заједно са српским, хрватским и словачким борцима за слободу. Сарадња Срба и Мађара сада, у новој, демократској држави, нужност је за опстанак нове државе. Кукољ је очишћен или се још чисти. Кукољ разних боја. Оно што је чисто — наше је, заједничко.

Управо културна сарадња свих народа Војводине претставља нешто особено, претставља богатство у нијансама, у облицима. Преплитање тих разних националних облика с истим напредним, демократским, опште-југословенским садржајем културног стваралаштва даје културном животу Војводине могућности за многобројни, шаролики цват који ће обогатити и културни живот читаве Југославије. Ето још једног новог задатка Матице српске, да у том динамичном, богатом концерту националних културних напора да свој изразити тон, свој изразити мотив око кога ће се плести други тонови и мотиви сливајући се у целину. Ако је на почетку свога рада, пре сто двадесет година, Матица морала да се одупре туђинским насртајима чувајући српску националну културу, данас, када су народи Војводине слободни и равноправни, а српски народ међу њима најстарији брат, она треба да потпомаже развитак културног живота осталих народности Војводине, на тај начин осмислујући своје српске традиције.

Јован Поповић

Матица српска и „Књиге за народ“

„Тражи науку и гладујући и жеђујући и наготујући“ рекао је хоповски игуман Милутиновић Доситеју при расстанку, напуштајући Хопово. Нема у Хопову науке, нема у житијама светаца књижевности, говорио је увређени и разочарани Милутиновић. Науку треба тражити на њеном извору, у школама, у књигама великих људи, у књижевним и научним центрима.

Тај аманет је Доситеј предао своме потомству које је разбијало тесне и мемљиве оквире средњевековне културе и хтело да избије на светлост нове културе, прожете научним тековинама грађанског друштва.

Када је Доситеј кренуо на пут по Европи и Азији да научи азбуку научних и философских истина, Европа је већ имала свог Коперника и Шекспира, свога Молиера, Дидроа и Гетеа! Када је Доситеј довикивао своме покољењу: „Књига, књига, а не звона и прапораца!“ — Европа је већ имала дела која ни до данас нису надмашена. Па ипак, требало је да прође скоро пуних сто година, па да се још увек нађе у нашем народу један Радивој Симоновић са својим страховито назадним идејама, који је говорио: „Тешко ономе народу где сељаци читају и нису конзервативни као стена!“ „Народу књигу не треба много ни омиљавати, то је труд всује и рад штетан (за сељака!). Народ треба да се мучи, да оре, сеје, копа и да роди децу, па да у зноју лица свога одгаја ново потомство“. И да се нађе један Лаза Костић са језиво наказним схватањем о култури и науци: каква наука за народ, за масе; то је највећа лудост, највећа бесмислица. „Писмен говедар — то је мени наказа!“

Српска књижевност, која се рађала и развијала у Војводини, имала је баш у Војводини да издржи борбу за своје грађанско право. Доситеј, као претставник младог пробуђеног српског грађанства, водио је истовремено борбу за књигу и књигом за напредне идеје осамнаестог века против

реакционарнога свештенства и калуђерства, који су у оно време код нас били скоро једини претставници и поборници феудализма и средњевековних традиција. Вук је својом борбом за српски језик и правопис водио у ствари борбу за право најширих народних слојева на књигу и науку. Он је имао противнике не само у свештеничким редовима, него и у редовима полуаристократског и однарођеног српског грађанства.

Никада се однарођена српска аристократија, која је о себи имала врло високо мишљење, није могла помирити с тим да књига дође у руке „непосвећених”. Стотинама година српски калуђери су у полутамним зидинама немањићских манастира шарали слово по слово за посвећене главе, жупане, кнежеве, велможе, који никада ништа нису читали, који често нису ни знали читати, и никада се ти „врхови” друштва нису могли помирити с тим да ту своју привилегију препусте пастирима и говедарима. И они се с тим никада нису ни помирили: њих је време прегазило. Књиге су се штампале, читале, преводиле. Кроз књиге су по народу разбациване, као семе по њиви, идеје енциклопедиста, волтеријанаца, марксиста. По српским селима се не читају само јуначке песме, него и Пелагићеве анархо-утопистичко-социјалистичке идеје. Заставу у борби за културу и напредак није носио само Доситеј Обрадовић, него и Светозар Марковић. А победама које су извојевали пионери наше културе давали су карактер чврстине и сталности Бранко Радичевић, Његош, Змај, Јакшић, Јаков Игњатовић, Светозар Марковић. Мрачне снаге са средњевековним схватањима потискиване су све даље од струје народног живота да се у манастирима и митрополитским резиденцијама гуше у своме властитом незнању.

У овој борби за књигу и културу одиграла је Матица српска извесну улогу.

„Намјереније” оснивача Матице српске, према „основу” који је израдио Ј. Хаџић, „јесте распространеније књижевства и просвештенија Народа српског, то јест да се књиге српске рукописне на свјет издају и распрострањавају”.

Да ли је случај да је Матица српска основана у јеку најжешће борбе између присталица нових у погледу на језик и правопис с једне стране, и присталица славеносербског језика и старог правописа с друге стране? Да ли је она основана да помогне издавање посрнулог Летописа, или су осни-

вачи имали и неке друге намере? И да ли је тачна констатација да се Матица српска, нашавши се између два табора, определила за странку која је бранила утврђени „стари ред“, или је странка „старог реда“ основала Матицу да јој послужи као утврђење против налета новотара Карацића? Но једно је сигурно. Своју прву просветитељску делатност Матица је почела акцијом против оних који су радили на томе да књига постане својина најширих народних слојева.

Требало је да протекну деценије не зато да би Матица извршила револуцију у културном животу нашег народа, него да напредна интелигенција српска и револуционарно грађанство нашег народа у Војводини изврши, у другој половини деветнаестог века, културни преображај Матице српске.

Рад у народу, за народ, за просвећивање широких слојева народних маса, „просветом к слободи“, који је обухватио Омладину шездесетих година прошлог века, није остао без утицаја и на Матицу српску. 1885 године покренула је Матица јевтину библиотеку „Књиге за народ“, којом се ишло за тим да се *просвети, поучи и економски подигне* наш народ.

Осамдесетих година прошлога века већ се осећа извесна декаденција, опадање економске снаге српског народа у овим крајевима. Крупна трговина све више прелази из руку нашег „грађанства“ у руке мађарске буржоазије, српски економски и културни центар све више престаје бити Нови Сад, а постаје Београд. Српски сељак у Војводини је почео помало губити земљу, продајући је несрпском становништву. Српска народна слободоумна странка, којој је стојао на челу Светозар Милетић, и у којој је био окупљен сав српски народ у Војводини, распала се, и није више постојала ни једна организација са општенародним програмом и планом за одбрану права и заштиту једног малог народа у туђој држави. Наши стари су добро уочили да је проблем одржања народа у његовој економској снази. И пошто није постојала ни једна општенародна организација са потребним ауторитетом да стане на чело свога народа у борби за његово економско подизање, тај задатак је преузела на себе Матица српска у оном опсегу колико су јој њене снаге дозвољавале. Она је касније добила снажне сараднике у „Привреднику“, Савезу земљорадничких задруга и Српској банци у Загребу. Наша интелигенција око Матице, која се регрутовала из

редова грађанства и допуњавала из редова сељаштва, била је забринута назадовањем народа који је издржавао читав један административни просветни апарат, изграђен једино свешћу и пожртвовањем народа, без помоћи, па врло често и против државних власти. Она је постављала питање: зашто наш народ у Аустрији пропада, и трудила се да нађе одговор на то питање и средство за његово решење.

У решавању тога проблема — сматрало се — Матица српска требала је да одигра крупну улогу. Она, као просветна установа морала је да постане институт за проучавање економских, здравствених и културних прилика у нашем народу, и да *књигом и живом речју* учини што се да учинити за подизање српског народа у Војводини. То је био циљ библиотеке „Књига за народ” у оквиру Матице српске. Програм ове библиотеке био је врло широк и разнолик, али он се углавном кретао око дома, породице, земље. У „Књигама за народ” говорило се о васпитању и учењу деце, жена и девојака, о задацима „доброг мужа, оца и домаћина”, доброга момка и девојке, господара и госпође, слуге и слушкиње, трговца и занатлије, свештеника и учитеља; о гајењу свилене бубе, овце, коња, краве, пчела; о калемљењу воћа, сађењу репе и ђубрењу њива; о чувању здравља, порођају, првој помоћи, заразним болестима.

То је био покушај који није донео жељене резултате. Друштвени процес који је настао развијао се и даље, и Војводина је све више губила улогу првака у културном животу српског народа. Проблем који је израстао пред генерацијом осамдесетих година остао је и истицао се у пуној оштрини и пред реформистичком генерацијом Тихомира Остојића крајем деветнаестог и почетком овога века. 1902 године сазвана је у Матици српској конференција која је требала да претресе значај „Књига за народ”, да утврди какве књиге народ највише чита и о чему би требало писати. Присуство свега око двадесет Матичиних чланова на овој конференцији најречитији је знак колика је тежина тога проблема, колике су тешкоће које треба савладати, да се већи део наше интелигенције онога времена, немоћан пред таквим развојем прилика, апатично повукао у малограђанско-провинцијално животарење и иживљавање у успоменама на славну прошлост.

Од двадесетак присутних на конференцији о „Књигама за народ” у дискусији је учествовало свега петнаест, и то

шест професора, четири учитеља, два свештеника, два уредника часописа („Привредника” и „Нашег доба”) и један трговац. Овоме треба додати и четири писмена одговора. Из дискусије и писмених одговора могло се видети да широки народни слојеви врло мало читају, и да још увек има велики број неписмених и слабо писмених; да се највише читају календари и романи Милована Видаковића, Јоксима Новића и других писаца, још мање књижевних и још мање културних него ови; да се сви учесници конференције слажу у томе да треба и даље издавати „Књиге за народ”, само програм од 1885 треба прилагодити савременим потребама и проширити делима из белетристике, филозофије, социологије; да треба наћи начина да све књиге продру у најшире слојеве; да за писање књига за народ треба ангажовати и мобилисати сву интелигенцију. Пали су и предлози да треба писати приповетке којима би се народ поучавао како треба да живи и шта треба да ради.

Колику су улогу одиграле „Књиге за народ” у економском и културном животу Срба у Војводини, то је питање које изискује посебно проучавање и студију. Посматран из данашње перспективе, тај покрет нам се чини као један симпатичан, али прилично нестваран и у извесној мери очајнички покушај да се задржи један природни процес који се развијао на штету нашег некада тако моћног „гражданства” и наше патријархалне, али јаке задруге. Где су она златна времена, када су новосадски трговци ишли лађама и читавим караванима на сајмове у Пешту, Темишвар и Лајпциг, и давали без много предомишљања огромне своте „на српску просвету”! Поред моћних фабрика и модерних индустријских предузећа некада поносне трговине старих наших трговаца изгледале су као јадне потлеушице, и сваким даном су се све више смањивале. И што су Пешта и Београд били више начичкани фабричким димњацима, Нови Сад је изгледао све мањи и безначајнији. Процес на селу, у кога су полагане последње наде, забрињавао је такође све више, јер се распадање патријархалних задруга ничим није могло зауставити. Шта су ту могле да учине „Књиге за народ” Матице српске! У таквим приликама народ се тешко одлучивао да купи књигу, јер је у томе процесу превирања и прилагођавања новим облицима друштвеног живота био обузет многим и тешким проблемима. И јасна је ствар да „Књиге за народ”, које је издавало једно друштво интелектуалаца опсењених још увек старим сјајем

нису могле интересовати широке народне слојеве, јер у њима нису били захваћени проблеми са новог, савременог становишта, него са становишта старински рационалистичког и дидактичког.

„Књиге за народ”, схваћене онако старински, биле су у извесној мери застареле и депласиране још онда када су покретане. Али тенденција да се такве књиге издају још и данас, значи само то, да извесне идеје и схватања умеју да се окамене и да смело остану као сметња новим схватањима и новим потребама. Јучерашња и, ако смемо рећи, данашња Матица српска парадирала је последњих година, упорно и истрајно, са једном старом паролем, заосталом из ранијих времена. Та парола је — књиге за народ! Матица српска је издавала последњих година пред рат „Глас” који је требао да буде часопис за теориско разматрање проблема народног просвећивања, али који је далеко промашио свој циљ; она је покренула „Народну читанку” која је требала да упозна најшире слојеве народа са тековинама културе и науке, али не у оригиналу него у преради; она је почела да издаје часопис „Наше село”, у коме ће се износити резултати испитивања живота на селу, „што претставља уједно... и покрет за обнову наших села”.

Ако се погледају едиције Матице српске које треба да служе просвећивању најширих народних слојева, онда се већ на први поглед види да овако схваћено просвећивање народа, у првом реду књигом, претставља један минус у раду Матице српске. Оно је негативно због тога што је као узор узето баш оно што није за узимање; што је методе, застареле већ у време покретања „Књига за народ” схватило као идеалне и увек савремене. Ништа се није променило у књигама за народ, сем фирме. Уместо „Књига за народ” — то су сада „Народне читанке”, то је сада „Наше село”! Садржај је остао исти, метод рада исти. У овој Матичиној књижевности „за народ” наће ћете и о свиленој буби, и о товљењу свиња, и о чувању здравља, па и „приповедака” са „дидактиком и романтиком” — како је то тражио Љубомир Лотић 1902 године. Појавила се и теорија о књижевности за „сељачки сталез”, „за грађански сталез” и „за интелигенцију”. Тако је Матица српска поставила себи тежак задатак да гаји и негује „три” књижевности у исто време! Широки програм! — што би рекао совјетски писац Шкваркин.

Једна ствар, која би нам морала бити јасна на први поглед, то је да одвојимо стручну литературу од књижевности,

ма како је ми схватили. У прошлости је вероватно и било разлога да Матица српска издаје књиге о сточарству и воћарству итд., јер је она била једина наша просветна установа у једној туђој држави која није много пажње посвећивала једној тако малој народној групи. Али данас, када постоје разни стручни савези, привредне установе, стручне школе и факултети, издавачка предузећа, министарства итд., никаквог разлога нема да Матица српска узима на себе један терет који не може носити и који није ни позвана да носи.

На конференцији о књигама за народ 1902 године Матичин секретар Тихомир Остојић је рекао једну познату истину, која је и данас истина, и која ће вечито остати истина: „Књиге за народ треба да су савремене”. Међутим, издавачи „Књига за народ” и они јучерашњи а нарочито ови данашњи схватили су то скроз наопачке. Пре свега, свака установа која издаје књиге, мора да води рачуна о томе да књиге буду савремене. Само је малом броју установа, као што су Академије наука, дозвољено да издају и неактуелне књиге, које су потребне уском кругу научника. А ко хоће да одржава свакодневне културне везе са широким народним слојевима, тај мора строго водити рачуна о томе да даје само савремене, актуелне ствари. У противном случају мораће констатовати да народ књига не интересује!

Друга једна крупна заблуда оних који су издавали и који праве планове за издавање „Књига за народ” (бар у оквиру Матице српске) налази се у схватању да „књиге за народ” може писати свако: Довољно је направити списак школованих људи разних струка — и ми смо решили проблем писања! Тако се мислило и тако се и радило, а као најпозванији сматрали су се учитељи, јер су они зато ту да поучавају народ! Тако су настајале не само „научне” и „поучне” ствари, него и „књижевна” сочињенија, приповетке, песме итд. Тако се стварала једна „књижевност” која није била ни довољно стручна ни поучна, ни занимљива, ни актуелна, „књижевност” без икакве научне или уметничке вредности, која је — оставши по страни од праве науке и књижевности — промашила циљ коме је била усмерена. Језа човека подузима од „приповедака” писаних „за народ” са „романтиком и дидактиком”! Таквим пословима се бавила до најновијих дана Матица српска, најстарија и најзначајнија културна установа „у оностраном српству”.

Ако је задатак наших културних организација да подижу културни ниво најширих слојева народних маса, а он

то јесте, онда се то може постићи не давањем сурогата науке, уметности и књижевности, него упознавањем широких народних слојева са правом науком, правом уметношћу и правом књижевношћу.

Дајући разводњену, вулгаризовану књижевност под именом „популаризације“, учињено је баш обратно од оног што се желело: уместо подизања културног нивоа народних маса, ишло се ка његовом срозавању.

„Теорија“ покретача Гласа Матице српске, Народне читанке и Нашег села о три књижевности — „за сеоски сталеж“, „за грађански сталеж“ и „за интелигенцију“ — мора се схватити као грдна заблуда. Нема три књижевности, него има једна једина књижевност, права књижевност. И нема „књижевника“ који пишу „за народ“, него постоје само и једино прави књижевници чија дела су постала саставни део културног богатства једног народа. Није књижевност оно што је дао један Јоксим Новић, један Чедомиљ Мијатовић, један Мита Калић и читава чета оних списатеља у прошлости и садашњости који су писали „за народ“ да га „поуче“ и „просветле“, него су књижевници један Змај, један Његош, један Нушић, — да не спомињемо велике књижевнике културнијих народа који су својим делима пробили границе међу државама и постали културна тековина целокупног човечанства.

Пресуду о „Књигама за народ“ донео је сам народ, предајући забраву и те књиге и њихове сочинитеље, као што народ нема много поштовања ни за „књижевну аристократију“ која се издигла на висове Парнаса и затворила у „куле од слонове кости“ слажући звучне речи у звонке и шупље фразе без садржаја. Те појаве немају никакве везе са живом, правом, народном књижевношћу која црпе снагу из народа и даје снагу народу за културна прегнућа и остварења.

Матица српска ће учинити велику услугу своме народу ако буде посредник између народа и књижевности, једине, праве, велике народне књижевности, која је писана за све, за најшире слојеве народа и која прелази и границе међу народима.

Живан Милисавац

Разговор угодни о Матици српској

Млади зову старе на разговор. Значи, да понешто хоће од њих да чују. Да ли стари морају увек да причају само о оном што је било, или, можда, могу да имају јаснију визију и о оном што ће бити? Или, бар о оном како би требало да буде?

*

Ко су „млади“, а ко су „стари“? Стар је онај кога више не интересује будућност, бар не више од онога шта је било. Према том, хвала богу, још смо млади.

*

Ослушкујемо полиритмију данашњих збивања. Кроз сва огромна преламања што их је наметнуо послератни општи хаос, нашу сопствену беду, опустошеност и осиромашеност, пробија и уобличује се воља за животом. Каквим? Ко то може да каже. Свеједно. Полиритмија свакидашњице, упркос свему, сведочи да су наше нове генерације ношене вољом за животом.

*

Треба хтети веровати, и осећати, да власт над самим собом опет носимо у својим рукама, да смо опет ковачи своје сопствене среће. Свешћу о том млади данас уче старије. Дајмо им зато све за узврат што год им само можемо дати. И додајмо, без јеткости, с поуздањем: погачу што је месимо, сами ћемо кусати.

*

„Историја је учитељица живота“. Да — али од које као да никад нико ништа није научио. Ипак, упркос сваком „али“, у овим огромним померањима данашњице што их никакав сеизмограф не може да забележи и фиксира механички, има и полет и хтење људско огромних, немерљивих димензија. Не збуњујмо се зато.

*

Ако је историја, можда, и изгубила кредит као учитељица живота, није, и никад неће, природа. Човече, држи везу с природом, својом сопственом, туђом и свом оном која те окружује. То ће те одржати усправним, споља и изнутра.

*

Хитлер и фашисти су пропали и морали пропасти, пре свега зато јер су хтели да остваре оно што је противприродно: да формирају човека као неки послушни механизам у којем ће, постепено али поуздано, да се ефасира баш оно што га чини издвојеним и вишим од свих живих бића: његова индивидуална психа и, у њој, и његова индивидуална способност размишљања и расуђивања; без обзира да ли је та способност уска или плитка, или ванредно широка и дубока.

*

Као студенти у Прагу, и ми смо манифестовали и демонстрирали: сећам се наших зборних манифестација у „Народном дому“ на Краловским Виноградима кад смо, у првом говорничком тренингу, изрицали јавно, „пред Европом“ осуду над реакционарем, мађарским министром просвете, Албертом Берзевицијем. Својим хегемонистичким пројектом закона о народним школама у Угарској, он се спремао да угуши основу духовног живота немађарским народностима у Мађарској: Срба, Словака, Румуна.

Данас је непријатељ сломљен и побеђен. Манифестације омладине значе вољу и жељу за конструктивним радом. Зато их поздрављамо.

*

Врели августски дани 1914-те у Новом Саду. Опет једном гледали смо својим рођеним очима како је хук времена захватио нашу судбину и витла њом као да ће да је разбије у парампарчад. Али, нешто нас све везује уједно и говори нам свима: неће се разбити. То нешто је: стегнуто срце.

У новосадским касарнама ври. Највише је, наравно, „нашега пука“, ма да наши ћуте и, ако проговоре, шапћу. По касарни се размацарио Мајор Јожика, а ко га, у Новом Саду и у Бачкој, није знао? Србождерског дописника „Аз Ешт“-а.

Везују се по 180 војничких књижица у снопић и компанија, — тих 180 књижица у људском облику, — једна за другом, одлазе на фронт, једни на „Србију“, други у „Галицију“. Наши ћуте, али се иначе разлеже песма, увредљива за Србе.

Завирим свако јутро у касарну. Нисам, на срећу, имао војничке књижице: тражили су је нешто, и узели, још пре мобилизације; имам само неки путни листић који је компликовао ситуацију. Понекад је срећа баш у компликованости ситуације. Мајор Јожика, у наполеонској пози и лајтнантској униформи, изјављивао је сваки дан да ће и то „питање“ решити..... и одлази даље да грми по касарни своју велику арију, али на фронт, наравно, не одлази. Тако се и ја, свако јутро, пошто се обазрем по касарни, окренем и одлазим на свој — фронт, у Матицу. Тихомиру Остојићу.

Ту, у светој тишини вечно мирољубивих књига, послушајемо пулс времена: 4 август — пада нам камен са срца: Лорд Греј је објавио рат Немачкој.

*

Тихомир Остојић! Мој учитељ у гимназији од кога сам добро научио шта је то српски језик, како се он слуша и осећа, и код кога сам пао из гимнастике, јер су ми, на том часу, увек, демонстративно, испадале неке књиге из цепова, када је требало правити какав покрет или скок.

После, био ми је добар, врло присан пријатељ. Кад је својим нередовним „Покретом“ покушавао да разбија магле у прилично зачмалом нашем друштвеном животу војвођанском, дали смо заједничку свеску „О нашем позоришту“. И доброћудни доктор, Лаза Марковић, дао је ту један свој весели прилог који смо нас двојица још засолили. Има тридесетпет година тој књижици: млади наши данашњи руководиоци позоришта наћи ће онде и данас понешто корисно за своју ствар.

Спремајући докторску тезу, Тихомир Остојић је, пре тога, провео годину дана у Бечу, па је, за то време, дошао у везу с Бургтеатром и Хагеманом, у једном, за европски театар, плодносном периоду. Тако се Тихомир био приближио проблематици позоришта.

*

Кад се свршио први светски рат, Матица је, у старој својој кући, на тргу, била место где се кројила нова судбина Војводине. Ту смо имали жестоке дуеле с Јашом Томићем: он се није дао на југословенску линију. Једни другима, људи деле правду тек кад прође много времена: данас смо праведнији и према понеком аргументу Јашином, ма да разлоге братства и јединства није могло да уништи ни све братоубилачко лудовање ни сва страхота другог светског

рата. Али нам она још страховито зуји у души, у срцу, у нервима.

*

Пре неки дан био сам опет у Матици српској. После четири године заточења, и њеног, и свих нас.

*

Данас, видео сам Матицу ширу, већу, светлију. Музеј са галеријом слика прелази, очигледно, провинциске размере. Библиотека улива респект. Ред и озбиљност чини част руководиоцима који су, кроз буру и страхоту окупације, успели да очувају не само ово што се види у дворанама, него и оно — а то није мало — што стоји иза оних многих добротвора Матичиних, чији доброћудни ликови, на успешним и неуспешним портретима, жовијално гледају на ретке сусрете с посетиоцима. А то што иза њих стоји, то су материјални темељи Матичини.

*

Оно што ми је недостајало, то је зујање у кошници. На својим шетњама по Европи, тешко сам подносио конвенционалну обавезу да извесно време проводим у тишини музејског мртвила. И поред свога Музеја, Матица српска не треба и не сме да и сама постане музеј.

*

У новој Матици српској треба да шуми звук и ритам рада, мисли, планова, великог и захватног хтења: треба да читава једна екипа младих људи, повезана за Матицу, ради, дебатује, свира на писаћим машинама. Тако ће се Матица везивати што више, директно, са много више људи, оних који дају и оних који примају; ових других треба да је хиљадоструко више. Свуда, по свим крајевима Војводине, по местима, варошима, селима. Сви они треба да осете и осећају да су у кругу Матице српске. Некад, давно, више од пола века, осветљаван „Летописом” и блеском елите наше у Омладини, тај круг је био зачарани круг српске мисли. Сведочанства су нам Змај, Лаза, Ђура..... Нови Сад онога времена...

*

Матица је остварење завета, завештања, намене и прегнућа, кад је српска, војвођанска, славенска. Кад је инструмент одуховљавања, кад је културно, књижевно и уметнички, активистичка. Рад њених сарадника треба да нађе сваку

осетљивију душу нашу у Војводини, да црпе свуда снагу и даје свима снаге. И да везује.

*

Често се сећам стиха, запамћеног још са препарандских јутрења сомборских: „Њест ваше разумјети времена и љета”. Ко би се усудио да то данас призна? Матица, међутим, треба, нарочито, и да осети и разуме и времена и љета. И разумевши то, ма колико да се уноси у збивања око себе, и да кроз та уношења подиже нов дух, у свој тој динамици успеће тек ако успе да задржи мир и меру. Дакле, и јер: *„Јест наше разумјети времена и љета“!*

*

Мој је отац био пчелар, практичар много више него теоретичар. Он никада није читао Матерлинкову дивну књигу, али је ту, у пчелињаку, умео слатко да нахрани своју филозофију.

Кошница је велика школа реда и стварања. Чини се да је природа — необухватна огромност и вечност реда и стварања, стварања у реду и реда у стварању, — хтела да, кроз пчелињак, кроз кошницу, даде човеку једну малу али комплетну лабораторију у којој ће се научити најједноставнијој и највећој мудрости: односу човека према природи. Отуда је кошница место где се, боље и једноставније но игде другде, научи ред у стварању, и стварање у реду. Дакле оно: „како треба живети”.

*

Није то случајно да се наш проблем овде зове „Матица српска”. Ви који долазите, начините је лабораторијом реда и стварања.

*

Рецепт је врло једноставан. Матица српска је онда оно што треба да буде нашем народу, кад је пуна и здрава кошница. Општенародна духовна лабораторија војвођанских Срба у којој ће учити и научити да мере и подешавају однос човека према природи: однос нашег народа овде према свему што је око њега. Према земљи на којој живи, у новим релацијама; према народима с којима живи, у новим сношљивостима; и према онима који су ближе или даље око њега, у новој повезаности, културној, просветној и општечовечанској. А свест о славенству и његовој још неисцрпној снази, осветљава путеве тим новим циљевима.

*

Рад на томе, енергичан, ударнички, промишљен, припремљен и систематски, то је оно што, у Матици српској, може једино да значи: ред у стварању и стварање у реду.

*

Књижевницима и уметницима српским је још увек сухо грло. Још су увек без часописа — у генитиву сингулара, авај! — кроз који ће да поставе директан контакт с широким читалачким масама којима је тај контакт исто тако потребан, и ради сналажења и ради охрабрења у духовним збивањима и хтењима данашњице. „Летопис“ Матице српске, полазећи својим путем, треба да гаси ту жеђ и да зажиже и потстиче импулс тим хтењима. И он треба да буде одраз наших духовних моћи, на тлу Војводине.

*

Више но једном, намена Матице српске упућена је била и српској ликовној уметности, војвођанској пре свега. И поред изненађења које ће, чини ми се, ускоро да објави Сомбор, галерија слика Матичиних природно је настала из тих побуда и намене. Развојем нашег сликарства савременог с једне стране, и, с друге, прикупљањем и систематским пробирањем свега од ликовне вредности што је има на војвођанском тлу и та галерија и тај Музеј — ма да још у повоју —, обезбеђује већ сада потпору новим ликовним стремљењима нашим на томе тлу.

*

У свом истраживачком послу, читав један, и широк простор Матица треба да резервише за рад око реконструкције историског развоја Српског позоришта у Војводини. Јер из тога је позоришта настало и развило се, у главном свом делу, југословенско позориште: хрватско у Загребу и српско у Београду.

*

Наш предак, Вељков и мој, Јован Капдеморд из Новог Сада, био је међу првим глумцима на хрватској позорници, пре више од сто година.

*

Пуну једну екипу младих људи, увек, наравно, мислим: оба пола, треба организовати да се и траже и изнађу, свуда по Војводини, подаци и документи о развоју Српског народног позоришта. Оно је — то не знају данас младе генерације

— на својим несигурним, покретним даскама, врло често, претстављало театар, који се не би био постидео, ни по програму ни по извођењу, поређењем с позориштем у многима, далеко ширим културним срединама. Упркос примитивних и сиромашних техничких средстава једног „путујућег” позоришта.

*

Шездесетих, седамдесетих, осамдесетих година прошлога века Српско народно позориште у Новом Саду једна је необично интересантна и чудна уметничка институција. Све интересантнија уколико је дужа ретроспектива кроз коју је посматрамо. То позориште окупља глумце из свих крајева српства, има и Хрвата међу њима. Сви су они без икакве стручне школе, а и без икаква општег школовања, осим по изузетку. Ипак, обдарени стваралачким инстинктом и, скоро без изузетка, гвозденом вољом да раде интензивно на свом општем образовању, они се, постепено, све сигурније сналазе у огромном културном простору, што га претставља необично широк репертоар једног таквог позоришта.

Око тог нашег позоришта је онда скоро све што претставља нашу драмску књижевност тога времена. Ту је стручна критика; по листовима, у „Летопису”. Ту су преводиоци. Цео народ српски, не само у Војводини, него у Хрватској, Босни и Херцеговини, Далмацији, осећа то позориште; његов културни живот пулсира кроз тај театар.

*

Од тог нашег театра неодвојив је лик нашег првог драматурга, у пуном и правом смислу речи. То је Тона Хаџић. Он је био наш Ото Брам. Око тог тадањег театра и интелектуалног круга око њега могла би се исплести по трагу Лесингове хамбуршке, наша новосадска драматургија.

Све је то било на 30—40 година пре него што су Станиславски и Немирович-Данченко основали свој Московски Художествени Театар!

И, требало би посебице осветлити како је изгледао славенски репертоар тога Српског народног позоришта, под мађарском влашћу.

*

Као ђак у Прагу, ја сам о том понешто писао у загребачком „Србобрану”. Тихомир Остојић је нашао за вредно да, у „Летопису” Матичином, региструје те моје редове „Из наше драматургије”.

*

Како би драгоцену услугу учинио новом, сутрашњем нашем театру, онај ко би реконструисао лик и делатност генијалног глумца Пера Добриновића. Преко четрдесет година на тим примитивним даскама војвођанског српског позоришта глумио је најдаровитији и највећи глумац што га је дао Славенски Југ, Пера Добриновић. Да је његова глума могла бити сачувана филмом, будуће генерације глумаца имале би обезбеђену савршену практичну школу глуме.

Али је он знао за „саморадњу“, ма да није био свестан њеног значаја, далеко пре него што ју је Станиславски фиксирао као један од основних елемената глуме и глумчева рада.

*

Као млад човек критиковао сам јавно управнички рад Тоне Хаџића и Пера Добриновића. Јер и он је био и управник. По невољи. Сукоб генерација је увек актуалан. Ипак, тај ће ми грех бити опроштен, надам се.

*

Музеј и историја народног позоришта у Војводини треба да, у Матици српској, нађу своје достојно место. Почетак је већ учињен, само је он и сувише скроман.

*

И према музици српској, и музичкој уметности у војвођанском друштву, Матица има извесне обавезе. Да би се дала потпуна и пластична слика културне делатности нашег народа у Војводини, у времену од када је Матица српска његово духовно средиште, треба осветлити и музичку делатност у српском друштву. А та није мала. Пре више од 60 и 70 година, неке српске општине у Војводини (Панчево, Велика Кикинда, Сомбор, Земун, Стари Бечеј итд.) доводиле су и ангажовале квалификоване музичаре, Чехе, Словенце итд., композиторе и диригенте, као учитеље музике на **основним** српским школама, и диригенте српских црквених певачких друштава. Архиве и повест тих друштава нису проучене. Ванредно частан изузетак је опсежан рад Др. Томандла у Панчеву.

У том правцу Матица српска може новим нашим генерацијама да приреди пријатна и поучна изненађења. Онда када је у многим другим крајевима где живи наш народ, недостајао и најпримитивнији знак неког музичког живота и хтења, у Новом Саду, Српска велика гимназија, у свом васпитном сектору, врши функцију малог музичког конзерваторија. Њени ученици, кад су се, на универзитетима,

обрели у „великом“ свету и ушли, први пут, у концертне дворане и оперске зграде, чули су онде, не ретко, музичка дела која су, ма и у одломцима, упознали били, чули, певали и свирали, као ранији ученици новосадске Српске велике гимназије, на чувеним њеним „светосавским беседама“.

Пре више од 50 година, ученици те наше Српске новосадске гимназије извели су били две опере: класичног Моцартова „Тита“, и Мехилова „Јосифа у Мисиру“.

*

Као што видите, кроз тему о Матици српској отвара се и развија читав филм живота српског народа у Војводини. Треба га само развити и учинити приступачним широким масама свег нашег народа.

*

Све до сада, кроз више од сто година, Матица је симболично претстављала српски народ у Војводини. Ни у будућности за њу нема и не може бити часније улоге. Само симболи данас оживљују, и они су ношени животом, они живе и треба да живе.

И без политичке слободе и самосталности, и, често, под страховитим притиском туђе власти којој је сметао тај упорни, ма да доброћудни, на око мек, а изнутра тврд и пркосан, мали народ, Срби у Војводини не само да су се биолошки одржали, него су одржали и ту одлику у себи да су **народ**. Шта је то што их је чинило народом? Заједничка свест, и нераскидљива повезаност са Србима у Србији, Црној Гори, свима и свагде где их има, у осећању онога што нацију чини нацијом: свест о социјуму, крај свих класних разлика, о правди, моралу, о култури, уљућености, о заједници економске снаге. Економска снага Војводине. Зар није то оно у што данас, у послератној исцрпљености, упиру очи сви народи Југославије? И Матица треба да води бригу о чувању и јачању те снаге. Под новим погодбама, нови руководиоци, и у новим облицима, треба да очувају све битне вредности које наш народ у Војводини чине народом уопште. Културним и просвећеним, и морално и материјално задовољним народом.

Матица нека буде осматрачница с које ће се најбоље моћи да мотри не само духовни него и материјални, физички и економски живот нашег народа у Војводини. А Матичине скупштине треба да су и стварна и симболична потврда тога да смо народ, и да нам је свест о томе не само заједничка и јасна, него и високо развијена.

Петар Коњовић

Родољубива песма из џитије персијкиње

Војводини

Размисли и расуди, грађанине,
у славу и част Војводине,
и твоје, и моје, и његове.

Јутра су у нас младе заруделе брескве,
а сутони тешке евенке на питомим карловачким чокотима.
О осталом не мислимо:
у сутоне се пролију здравице и песме,
а у јутра мамурни загриземо у мек хлеб негде на рубу нашег
Новог Сада,
и победнички стижемо кућама
као после скупштине Читаонице православне или Матице наше
српске, —
у славу и част наше Војводине,
и твоје, и моје, и његове.

Нико нам не може пребацити да су нам клецала колена и да смо
погнули главе,
да смо се врзали по дворовима царским и мађарском парламенту,
да смо вешали дипломе о зид и колајне о врат
у славу монархије и хиљадугодишње круне светог Стевана, —
нико нам не може пребацити да нам је шајкашко родољубље
било патентирани патриотизам...

Живели смо,
бранили жита, кукурузе,
Моно чокоће под Фрушком Гором,
аутономију у Карловцима,
и Матицу нашу српску...
живели, бранили и умирали.

Треба размислити и расудити,
и спустити доглед од биљура на перспективу нама знану:
од Баје тако до Земуна, од Беле Цркве до Винковаца,
затрести испод челенке косом враном. или без челенке, гологлав,
седим власима,
и рећи још нешто,
можда реч-две или читаве поеме,
у славу и част Војводине,
и твоје, и моје, и његове.

О грађанину рећи,
па ма и без челенке, биљура и самур калпака,
о грађанину из ситних и широких улица,
из ситних и широких домова,
о ситном ћифтици са ћепенка, што ситну броји парицу, од бугера до
златника Марије царице Терезије,
са фирмом код Златног лава, Црног арапина и осталих ваневропских
чуда,
о Јефти, позоришном српском фризеру
што колмује локне Ружићу за Максима Црнојевића
и први вуче испрегнуте кочије јубиларцима наше Талије,
о поштованим јуратима и фишкалима, па и осталом ситном особљу
вармеће и магистрата,
у атили, званој долами, са фокошом или обичном буцом салајачком...
Тек рећи
реч-две или читаве поеме,
ради утехе души, као да на парастосу читуљу чатиш
или певаш распевану песму на врху Фрушке Горе.

Они су, грађанине,
били понос и срж Војводине,
и твоје, и моје, и његове.

Тек рећи,
и овако очи у очи рећи,
било трговцу Петровићу
или фишкалу, племенитом Поповићу.

Љубазни и трудољубиви газда-Петровићу,
ако очиташ вјерују или оченаш у Саборној или Алмашкој цркви,
или запеваш јектеније за певницом у недељу,
слободно знај: поносиће се тобом Мишији и Јазавачки сокак, ако
случајно онде станујеш,

можда ће „Застава” или „Браник” донети белешку о томе,
рећи ће чак да имаш глумачког талента,
а сигурно ћеш частити пивом и погачицама у Линди и Белој лађи...
... и све то у славу и част Војводине,
и твоје, и моје, и његове.

Тек рећи,
и овако очи у очи рећи,
било трговцу Петровићу
или фишкалу, племенитом Поповићу.

Поштовани и племенити господине Поповићу,
претплатићете децу своју, сина и кћер, на „Голуба”, „Невен”, и
„Споменак”,
госпожу своју на неки женски лист, чак преко Саве, баш храбро и
упркос старој Аустрији,
а ви ћете бити дарезљиви и родољубиви пренумерант са последњих
страница
књига за поштоване читатељке и читатеље српске
у издању Луке Јоцића и Браће М. Поповића.
Још за живота Матичин ће вам фишкар накитити вешто састављен
тестамент,
постаћете тако колега Текелији Сави и Трандафилки Марији,
па ћете и портрете добити у златном оквиру после смрти...
И све то, грађанине,
у славу и част Војводине,
и ваше, и моје, и његове.

Тек рећи,
и овако очи у очи рећи,
ради умирења душе и тела,
било добром трговцу Петровићу,
било гордом фишкалу, племенитом Поповићу.

На крају свог родољубља,
поштовани грађанине Петровићу и Поповићу,
бићете сигурно лепи старчићи,
па можда чак и потпуни старци,
седи, угледни и са манирима најзацерским,
поштапаћете се сребрном палицом и пустићете да вам се дуги брци
заталасају,
засадићете под њих осмех расцветан,
а левом руком махаћете пролазницима благонаклоно...

И све то, први и други грађанине,
у славу и част Војводине,
и ваше, и моје, и његове.

И све то упркос свима.

Нико нам не може пребацити да су нам клецала колена и да смо
погнули главе,

да смо се врзали по дворовима царским и мађарском парламенту,
да смо вешали дипломе о зид и колајне о врат
у славу царске монархије и хиљадугодишње круне светог Стевана, —
нико нам не може пребацити да нам је шајкашко родољубље
било патентирани патриотизам...

Живели смо,

бранили жита, кукурузе,

оно чокоће под Фрушком Гором,

аутономију у Карловцима,

и Матицу нашу српску...

живели, бранили и умирали.

Да, живели, бранили и умирали, грађанине,

у славу и част Војводине,

и твоје, и моје, и његове.

Од прилике ово треба рећи,

очи у очи рећи,

и теби, Петровићу,

и теби, Поповићу, грађанине,

у славу и част Војводине,

и твоје, и моје, и његове.

Нови Сад, 13 августа 1945

ЖАРКО ВАСИЉЕВИЋ

Задаци Матице српске

Замољен да саопштим своје погледе на задатке Матице српске после свршеног рата, изнећу овде своје схватање и предлоге у том погледу.

Прва и најпреча ствар пре предузимања неког посла је одређивање циља и распоред плана рада. За 120 година, од како постоји Матица, у томе није постигнута дефинитивна сагласност. Многобројни предлози који су имали за циљ решење тог питања — да ли Матица треба да буде друштво просветитељско, издавачко, социолошко, књижевно или научно — само сведоче о дезоријентацији при постављању проблема. Та јасно је као дан, да код једног друштва као што је Матица, тако великог, богатог, јединог у својој врсти у Војводини, не сме бити ни говора о том, да се његов циљ сведе на једну формулу. Такви предлози се могу стављати у градовима од неколико стотина хиљада становника, где има више сличних друштава у једном месту. Ми пак немамо таквих установа на претек. Код Матице би свако једнострано решење значило сакатити је, крњити њена средства, намењена складном подупирању развића свих еманација у животу једног народа. Одлучивши се за један од споменутих праваца, Матица би се огрешила о свој циљ и отуђила од себе другачије опредељени део народа (док би разноструктуру програма сваког нечим привукла). Тиме би била пољуљана и материална основа на којој она делом почива, а то је број њених чланова и помагача. Отуд је и дошло да поред 80.000 чланова Друштва св. Мохорја и 50.000 чланова Матице словачке — да не говорим о друштвима других напреднијих народа — Матица српска данас броји свега око 3.000 чланова, а требала би да има бар десет пута толико. Стога у том погледу треба развити највећу активност.

Из реченог се према томе већ назире правац, којим треба да пође наша Матица. То је свестрана универзалност

рада. Тиме ћемо испунити жељу нашег великог Милетића, да Матица прошири свој уски круг рада, да обухвати сав политички и друштвени живот војвођанских Срба и Словена.

Према томе јасно је да Матица треба да буде данас велики главни центар за целокупни национални, просветни, друштвени и привредни рад у Војводини, око ког ће се окупити све стваралачке снаге које могу да раде на том пољу. Она би, сем Управног одбора који би водио административне, финансиске и економске ствари Матице, имала следећих пет одељења: 1) *За народно просвећивање* (народни универзитети, нар. књижнице, сузбијање неписмености, стипендије, телесна култура, етичко формирање, књиге за народ); 2) *Књижевно-уметничко* („Летопис“, Музеј, дилетантске позоришне дружине); 3) *Научно* (о њему мало доцније); 4) *Привредно-економско* (ширење поука у погледу пољопривреде — повећање жетве, оплемењивање жита и кукуруза, на пример — шумарства, риболова, свиларства, штедње) и 5) *Социолошко* (насеља, колонизација, статистика, социална питања).

Нарочито желим овде да истакнем неговање науке, које треба да буде један од главних задатака Матице. Матица мора поред осталог да буде центар научног рада у Војводини; она је за то одређена својим ауторитетом, средствима, положајем. Предмет тог рада би били на пример:

Проучавање насеља и порекла становништва; народни живот и обичаји; народну ношњу, која се све више губи, прикупљати за Музеј.

Диалектолошко и лексикографско проучавање, скупљање и обрада материјала. Бележећи народне речи по Војводини, уверио сам се о тачности Маретићева тврђења да Даничић, почињући издавање великог академског речника нашег језика, није ни слутио колико тог језичког блага још има у народу.

Проучавање прошлости Војводине и скупљање историјских докумената; међусобни односи и утицаји војвођанског становништва (Срба, Хрвата, Буњеваца, Словака, Русина, Јевреја, Мађара), ствар исто толико интересантна колико слабо обрађена до сада.

Географска, хидрографска и лимнолошка истраживања. Та научна истраживања би Матица требала да помаже и да издаје дела својих научника. Као помоћно средство постоји Библиотека Матице, најбогатија збирка српских књига

у Војводини, која је срећом остала неоштећена ратом. Њу би требало проширити, евентуално сместити у засебну зграду, те тако од ње створити Централну библиотеку Војводине, која би пружила пуну могућност за научни рад. За Музеј би требало систематски прикупљати дела наших уметника.

Од свога оснивања па до 1914 год. „Летопис“ је објавио између осталог и многе научне стручне чланке, од којих ће велики број остати вечито забележен у историји наше науке. После тог времена такви чланци (са врло малим изузетком) нису више примани. То се правдало новим програмом Матице и „Летописа“, и говорило се да те чланке нико не чита (тако о Матичиним књигама уопште још Симоновић, „Бранково Коло“ 1902, 1303). Ми пак знамо из сопствених запажања, колика је жеља за науком и књигом у омладини, на пример, која је такође читалац Матичиних издања и њен будући сарадник; нарочито сад, после рата, кад наступа поновно враћање интелектуалистичним видицима биће интерес за науку још већи. Знамо даље колико баш научна стручна спрема помаже сваком раднику у повећању капацитета и квалитета његова посла, ма на каквом пољу. Може ли се на пр. најосновнија ствар, исхрана народа, успешно остварити без пољопривреде, засноване на најмодернијим принципима, тековинама науке? Може ли човек говорити правилно својим рођеним језиком ако не познаје његова правила? „Наука је једна озбиљна општа потреба. Војводина својом културном и привредном улогом има право да буде проучена“, речено је баш у самом „Летопису“ пре неколико година. Затим, Матица и данас оперише великим делом капиталом оних људи који су га оставили Матици у оно време кад је она била и научно друштво.

Матица мора дакле да буде централни просветни, научни и друштвени форум, који ће репрезентовати Војводину у том погледу. Одбацимо сваку тромост и пребацивање на туђа леђа, као на пр. упућивање научних истраживања на београдску Академију наука. Не могу сви све; београдска Академија још није обновила своју делатност, а кад је буде отпочела, она ће одједном бити претоварена великим бројем задатака, те ће делатност Матице — поготову сад, у доба децентрализације — примити као добродошлу помоћ.

Начин, на који треба започети научну делатност у Матици је овај: Поред „Летописа“, Матица треба да издаје и један стручан научан часопис, *Научни преглед*, који би до-

носио чланке из свију наука, као Глас Академије, Гласник сарајевског Музеја или Годишњак скопског факултета. На тај начин би се и научницима Војводине омогућило да објављују резултате својих проучавања, што је досад наилазило на велике тешкоће. Ако имамо на уму, да су „наука и умно стваралаштво мерило вредности народне”, онда ће се увидети важност овог захтева. Војводина у том погледу мора да стане на своје ноге и сама себи да помогне, јер „сваки крај треба сам да се бори за оно, што му као обласној целини треба” (Цвијић).

Нека се не помисли да је овај програм преопсежан. „Велики се послови пре ураде него мали” (Дидро). Баш та разноврсност послова унеће више живости у Матичин рад; она ће онда доиста наличити пуној кошници каквом су је замишљали њени оснивачи, а и народ који је стајао иза њих. „Колико више вреди слобода него сви фондови овога света! Ако у народу има родољубља, створиће се нови фондови... Ако буде духа, љубави и вере, све ће се тешкоће моћи савладати” (Милутин Јакшић). Ништа не бива одмах; велике ствари постају из малих. Големи Британски музеј постао је из природњачке збирке једнога човека. Нека се уради колико се год може, па је довољно урађено. Постепеним консолидовањем, временом ће резултати бити све већи и крупнији. Радећи тако сви сложено на постављеном задатку, најбоље ћемо се одужити како отаџбини и народу, тако и оним људима који су живели, радили и текли за Матицу, бринули се и мислили о њој.

Д-р Стеван Јосифовић

О њој и Матици

Матици српској биће ускоро стои двадесет година. И сад, уместо да се, тим поводом, спрема каква књижевна свечаност, ми, не знам по који пут, још увек, расправљамо о основним условима и циљевима њенога рада, чак и о разлозима и оправдању њеног постојања. Стварно, наша Матица није имала много среће у свом дугом животу. Она је од почетка била, „по превасходству“, српска народна установа; створила ју је и подржавала српска народна интелигенција (и тиме што је она тражила за њу, по тадашњем друштвеном реду, мецене-добротворе међу, често већ скоро одрођеним, богаташима). Народна је била то интелигенција јер је за то створила и подржавала Матицу српску, да би њеном помоћу народ просвећивала, духовно га уздизала и снажила да би остао свој и у животној утакмици са јаким и способним суседима. Као народна установа делила је судбину свога народа, и то баш, у првом реду, оног његовог дела у коме је она и настала. Тај наш северни мостобран био је потресан стално, од једне кризе до у другу; наш народ у Војводини, хиљадугодишњи старинац у томе своме крају, стално мора да се спори за „завичајно право“. Уз то, Матица је књижевно друштво, друштво за унапређивање писмене књижевности, а народу, који се, с нешто краћих прекида, без престанка борио за елементарне материјалне потребе, писмена књижевност чинила се као потреба другог реда. Напоследку, још један разлог што Матица вечито нешто куња а с времена на време неке трзавице је раздиру: — она је стекла приличан углед у нашој средини и прилично добара у легатима. Тај њен позитив имао је и негативне последице за њу. Јер баш због њега углавном окупљало се око ње елемената које није много занимала ни књига ни просвета уопште, већ их је Матица привлачила као прилика и арена у исти час; прилика, да се човек истакне и домогне части у друштву, што не служи

само таштини већ може имати и политичке користи, особито кад још и ти легати допуштају да се многи пријатељи обавежу, задуже, и стекну присталице, гласаче ко зна још за какво амбиционирано место. Тако је Матица од вајкада бивала поприште на ком су извесне књижевне струје, странке, фракције одмеравале снаге, вежбале се у сасвим профаним надмудривањима, заборављајући потпуно, при тим својим фриволним мегданима, на освештано место које злоупотребљавају. Ко помишља у таквим борбама на књиге, на књижевност и на књижевнике? А Матица је основана и треба да постоји само зато да издаје и растурује добру српску књигу, да добрим српским књижевницима омогућава књижевни рад, издавајући им рукописе под што повољнијим условима. Да би то могла вршити, она мора прикупити што већи број чланова, купаца, претплатника и добротвора, из целог српства. Модерни саобраћај такав је да ће заиста цвет српских књижевних и просветних радника моћи учествовати у њеном раду, у њеној управи. Она мора остати у Новом Саду, мораће наставити војвођанска просветна предања, и нехотице ће одисати увек мирисом те наше митске равнице и Фрушке Горе, али уједно мора израсти из покрајинске скучености, мора бити свенародна. Ми смо већ пре три деценије опомињали (па су нас и тада неки рђаво разумели!): да су Матицу пре стодвадесет година назвали у Пешти тамошњи наши људи српском, „М. С.“, а не војвођанском, „М. В.“.

Да би Матица могла одговорити своме задатку, мора се у њеној организацији и у њеном пословању потпуно одвојити онај „алтруистички“, „идеални“, део од легата. Односно, и тај привредни, финансијски мора служити њеној просветној мисији, трудећи се да сав, боље рећи, што је могуће већи, приход, припадне књижевној управи, за Матичина издања. Ако у Матици, уопште, сме бити речи о политици, то сме бити само просветна, књижевна, уметничка политика.

Разуме се, без исправне народне политике српскога народа уопште не може бити речи ни о Матичином напретку ни о њеном просперитету. То се видело већ и из њене прошлости. Онда је било у народу највише интереса за њу, онда су још њени издавачки и просветилачки послови и напредовали, када је цели народ осећао и знао да је вођен од народне интелигенције која пред њим чврсто држи заставу националне и демократске слободе, као што је било за вре-

ме Омладинског покрета и почетком Двадесетог века. И као по неком правилу, у тим раздобљима, обично се окупе око Матице и изузетно способни и даровити књижевни, научни и просветни радници. Само, на Матичину тлу, у њеном кругу не сме бити политичког прегањања, на њеном прагу се одлажу оружја, неме борбене политичке лозинке, око Њеног олтара има да се ухвати збиља Бранково коло свих честитих, слободо - и просветољубивих Срба, без обзира на порекло, на занимање, на степен образованости.

После свега што смо за ове три четири десетине година опажали и искусили у вези с Матицом, ми не само да нисмо изгубили поуздање у Матицу, већ смо убеђени да, у новим временима, у новим приликама које настају, и Матицу очекује препород, обнова, живље остваривање ваздашњих њених задатака, поред нових, које ће јој нови нараштаји наметнути. Ово што се сада догађа, ово свеопште ширење писмености, овај нагли и активни продор свих елемената у јавни живот, ово свеопште занимање за све друштвене појаве, па и за просветне, књижевне и уметничке (у коме год било облику сада, на почетку!), спашће и Матицу оног, у њој тако честог, типичног провинцијалског, „школничког“ дремежа и дилетантизма. Ни „кула од слонове кости“ ни „штамтиш“ симпатичних љубитеља књижевства. Већ кула светлиља на нашој пучини, пуној плићака, спрудова и вртлога, живахно пристаниште за довоз и извоз духовних блага, то ће бити наша Матица, ако нам омладина буде исто толико образована као што је била храбра. И још нешто. Пошто је нашим књижевницима, у ужем смислу, белетристима, песницима, приповедачима, есејистима, историчарима (не архивским испитивачима већ онима који оживљавају мртва „времена и љета“ њихова друштва и људе у њима), пошто им је, велим, апсолутно потребно да се негде окупе, и у нарочитој, својој, атмосфери успоставе плодне везе између себе, и поред Академије, Књижевне задруге, професионалног Удружења и ПЕН-клуба, — ту је Матица српска која се, такорећи, нуди за, у неку руку, Академију лепе књижевности. Ако нам прилике дозволе, у Матици и, уопште, у нашој књижевној и књижевничкој републици, ми ћемо о тој теми једном подробније и систематски говорити. А, дотле, молимо другове по перу и љубави за наш лепи језик и добру књигу, нека и они о томе размисле и прибеље своје мисли и досетке.

Вељко Петровић

Финансијски положај Матице српске

О Матици српској је увек владала, па и сад влада велика заблуда: заблуда која нашој јавности — кад год је судила о Матици — није дозвољавала да донесе правилан суд о могућностима њезина рада. Обично се мисли: Матица је богата, располаже моћним средствима, силним милионима; ту су сви материјални увети за обиман и успешан рад, а што тај рад изостаје, томе су криви само људи: неспособност оних који су њоме управљали. Насупрот томе, шта је гола истина? Кроз многе деценије, па и кроз читаво столеће људи се у водству њезином мењали, а прилике су остајале исте.

Зашто? Једноставно зато што је Матица и за наше веома скромне појмове о богатству сиромашна, и то веома сиромашна институција. Приче о њезиним милионима су бајке из хиљаду и једне ноћи.

Ни у оно доба, кад је овај наш на читавом Словенском Југу најстарији просветни завод био најбоље фундиран — а то је био период непосредно пре првог светског рата —, Матица није располагала оним милионима о којима се причало, а још мање је располагала неким милионским приходима. Матица је тада само руковала лепим бројем различитих просветних и стипендијских фондова, немајући при томе право слободног располагања њиховим приходима који су били везани за сврхе одређене последњом вољом појединих завештача, вољом коју су свагдашње управе морале строго поштовати и од које по сили закона нису смеле никако отступати. Од чистих прихода фондова којима је Матица управљала могла је у своје административне сврхе узимати до 20%, а од тог процента књижевне су сврхе имале мало користи: администрација у Матици била је, на жалост, свагда тако организована, да је она гутала знатан део прихода и саме Матице, па и задужбина којима је управљала.

А финансирање Матице баш у том периоду кад је била најбоље фундирана заслужује најоштрију критику. То је фи-

нансирање било „фондовско”. Некој књижевној, просветној или издавачкој акцији приступало би се тек у случају, ако би за њено финансирање фондови имали довољно чиста прихода. Никада се није ни помишљало на то, да би сама акција или књижевна издања могла и требала да доносе Матици чиста прихода. Како је за свој књижевни и издавачки рад Матица налазила покрића у чистом приходу својих фондова, она се није морала трудити да ухвати везу с читалачком публиком. Своја издања издавала је без икаквих обзира на њезине потребе, бесплатно их је делила својим члановима без икаквих критерија: научна дела и научне расправе доспевале су на тај начин у руке оних који за њих нису могли имати никаква интересовања, а књиге за народ добијали су они којима су такве књиге биле потпуно непотребне: широке народне масе којима су оне требале бити намењене нису их познавале ни по чувењу.

Оваква фондовска политика наносила је овој најстаријој и најзначајнијој просветној институцији нашој огромне и моралне и материјалне штете. Радило се онолико колико су то фондовски приходи дозвољавали, а они су делокруг њезина рада скучавали на веома узан простор. Створен је један штетан менталитет који није дозвољавао да се из тог зачараног круга изиђе. Ако се хтело нешто ново, одговор је био стереотипан: нема се новаца. По тој идеологији, прво треба створити новаца, или боље рећи: прво треба да се нађе и да умре неки добротвор, па да се за ту акцију створи тој сврси намењен фонд, затим чекати да тај фонд довољно ојача, па тек кад су остварени сви ти предуслови, онда се најзад може приступати жељеној и народу потребној акцији.

На тај начин Матица српска престала је црпсти своју материјалну, па следствено томе и моралну снагу из друштва у чијој је средини радила. Њезин рад, у првом реду материјални и морални успех у њезину раду, престао је зависити од користи коју би доносила својој средини. У својој изолованости од народа, а нарочито од широких народних маса, она је имала нечег аристократског, то је била институција неколицине књижевника и просветних радника, истина добронамерних и беспрекорних родољуба — а међу њима леп број и таквих чија ће имена вечито живети у књижевној и просветној историји нашој —, али се с друге стране мора констатовати као непобитна чињеница, да је у том периоду, у периоду пре првог светског рата, утицај Матице српске не само у ширим слојевима српског друштва, него чак и у сред-

њем сталежу нашем, који јој је стојао најближе, био веома мали.

Таквом безбрижном, идиличком финансирању књижевног и просветног рада Матице српске учинио је крај први светски рат. У току рата Матица је у неколико махова била приморана уписивати мађарске ратне зајмове, те их је уписала, како у своје име, тако и у име својих фондова, укупно један милион златних круна. Кад су још у току рата чињени покушаји да се обвезнице овог зајма продаду, тадашњи владин комесар није дозволио ову трансакцију. По свршетку рата тај је новац пропао сав, до последње паре.

Али тај милионски губитак који је Матица морала претрпети био је само мањи удар према оном који ју је касније задесио девалвацијом аустроугарске круне и заменом круна у динаре. Матица и фондови којима је она руковала изгубила је претежни део своје готовине, односно претежни део оних вредности које се рачунају у готовину, а то су: готов новац, улози код банака, вредносни папири, хипотекарни зајмови и разна новчана потраживања. Од тог удара Матица се у читавом раздобљу између првог и другог светског рата никако није могла опоравити. Сви фондови чија је имовина била у готовини коју смо горе набројали, пропали су у толикој мери, да се никад више нису могли опоравити: они су даље постојали само по имену, али њихова даља функција сасвим је престала.

На крају првог светског рата Матица и њезини фондови располагали су готовином која је износила преко три милиона динара. При томе ваља имати на уму да то нису били златни, него папирни динари. Матица је осиромашила: изгубила је не само у капиталу, него и у својим редовним годишњим приходима.

Конкретни примери свакако ће нам јасније предочити очајно финансијско стање у коме се наша Матица српска заједно са својим фондовима после девалвације аустроугарске круне и после замене круна у динаре. Примера ради узетимо два фонда: један књижевни, а други стипендијски. Књижевни фонд Петра Коњевића, из чијег се чистог прихода издавала и Матичиним члановима бесплатно делила позната збирка „Књига за народ”, износио је крајем 1919 године 120,000 круна. Док је круна имала своју златну вредност, приход његов био је довољан да покрије све издатке око издавања „Књига за народ”: из њих се плаћале и ауторске награде и сви штампарски трошкови. После замене новца, кра-

јем 1924 године, тај је фонд пао на 35,890 папирних динара. Вредност овог књижевног фонда смежурала се дакле толико, да се из његових прихода није могла издати ни једна једина књига. Издавање књига за народ морало је бити обустављено: приступило се старој фондовској политици. Фонд је требало прво капитализовањем ојачати до те мере, да би постао способан да својим приходима омогући издавање нове серије ових књига, које су у првом реду биле намењене најширим народним слојевима и које су им могле бити веома корисне.

Фонд кнеза Александра Карађорђевића износио је крајем 1919 године скоро по милиона златних круна. Приход овог фонда, који је дуго мировао капиталишући се, пред почетак првог светског рата био је довољно јак да својим приходима омогући школовање неколицини наших младића. Године 1924 он је заменом новца пао на 139,000 папирних динара, те није више могао испунити задатак који му је био намењен.

Тако је девалвирано све имање Матице српске, и фондова и задужбина којима је она руковала: сразмер у девалвацији на целој линији остао је исти. Стручњаци су израчунали, узимајући за подлогу рачунању ажију од 12, да је 1931 године тај губитак износио преко 31,000.000 предратних динара, а ако се тој своти урачуна и губитак на каматама, изгубљена се свота пење на двоструко, а уз повољније укамаћење и на много више.

После првог светског рата Матица се нашла у тешкој, готово катастрофалној финансијској кризи. Да би могла отпочети с књижевним радом, она је морала апеловати на своје чланове. Своја издања, ако их је хтела издавати, није више могла давати бесплатно. Чланови су могли уживати једино ту предност што су их могли добијати јевтиније од нечланова.

Од кризе су у том периоду углавном били поштеђени они фондови чије је имање било уложено у реалитете: у куће и земљу. Захваљујући углавном њима и њиховим приходима, финансијско стање у Матици могло се полагано консолидовати — али на том путу она је заустављена управо катастрофалним последицама другог светског рата. У том погледу Матица дели судбину и свога народа и своје домовине.

У другом светском рату Матица је претрпела осетне губитке због несавесног, нестручног, а у првом реду злонамер-

ног руковања Матичиним и фондовским некретнинама. Први комесар за време мађарске окупације, онај који је разјурио тадашњу управу и готово све чиновништво, био је у најмању руку криминалан тип, човек кога су и саме окупаторске власти, у чије име је управљао Матицом, морале због малверзација почињених на другој страни стрпати у апс. За штете које је починио Матици наравно није повучен на одговорност никада.

Тај би се материјални удар још могао некако издржати, а к томе могли бисмо се и уљуљкивати надом да бисмо се могли обештетити репарацијама које би нам морала платити окупаторска држава. И да би трагедија била већа, овога пута замена валута била је двострука. Прво су окупаторске власти замениле стари југословенски динар у сразмери 1 према 10: за десет динара плаћен је свега један пенг. Недавно је окупаторски пенг замењен новим федералним динаром у сразмери 1 према 1: за један пенг добили смо један федерални динар. За стари југословенски динар добили смо десет федералних пара. Сва готовина Матице српске и сва готовина њезиних фондова умањена је десетоструко! А к томе, не урачунавајући губитке који су настали за време комесаријата, биланси само за две последње године завршени су с губитком од 112.000 пенга или федералних динара. У којој су сразмери поједини фондови пропали због ове двоструке замене новца, најбоље ће нам предочити два горе цитирана фонда. Фонд кнеза Александра Карађорђевића износио је 31 децембра 1940 године 136.000 динара, а данас износи само 14.000 динара. Фонд Петра Коњевића износио је крајем 1940 године нешто преко 100.000 динара, а данас само 10.000. И тако даље редом, и код готовине саме Матице, и код свих њених фондова редом без икакве разлике!

Крај све ове десетоструке девалвације, коју је донео други светски рат, ипак то није био највећи удар финансијама Матичиним. Тај највећи удар задала јој је аграрна реформа. Матица и њени фондови имали су укупно 1260 катастралних јутара земље. Од те површине Матица је имала 82 јутра, а остало је припадало разним фондовима. Највише је имао фонд Марије Трандафилке, тј. 350 јутара, чији је приход био намењен издржавању сиротишта, те фонд Богдана Дунђерског са 342 јутра, из чијег се прихода требала издржавати пољопривредна школа у Ст. Бечеју. Сва пак земља ових фондова требала је извесним процентом својих прихода допринети покрићу административних трошкова

Матичиних, који су за ову годину предвиђени с 514.000 динара, а који трошкови стоје сада готово без икаква покрића, или ће им покриће бити тако мало, да се и овогодишњи биланс мора свршити дефицитом који ће досезати стотине хиљада динара.

На тај начин Матица српска и њени фондови изгубили су скоро све што су имали: остао им је само девалвиран новац и нешто кућа, већином старих, које после потребних оправака и порезе не носе баш много прихода. С тим материјалним средствима не може се ни мислити ни на какав успешан рад.

Шта да се у таквим приликама ради? Матица се српска мора спасти. То дугујемо својој прошлости, то дугујемо стогодишњим напорима својих отаца и дедова, међу којима су били и највећи синови нашег народа, то дугујемо најзад и својој будућности, ако желимо да на темељима своје културне прошлости изградимо лепшу будућност у овом рату толико напаћеног свога народа.

Не можемо и не смемо се заваравати надом да би се нови аграрни закон могао изменити за љубав Матице српске и њених фондова. Нама не остаје друго, него да се помиримо с оним што се изменити не може. Као из рушевина бомбардоване куће, ми морамо спасти оно што нам је још преостало: цигле, грађу, ствари од вредности, те својски и сложено, ударнички прионути, да на рушевинама старе што пре подигнемо нову зграду. Административне трошкове треба смањити на најпотребнији минимум, те хитно створити могућности за даље финансирање Матичиног књижевног и просветног рада. А за стварање тих финансијских могућности данас нам се указују два пута: једно је масовно уписивање нових чланова, а друго је интензивна издавачка делатност.

То су два начина којима се може постићи побољшање финансијског стања Матице српске, или, правилније речено: којима се Матица српска може једино спасти од коначне пропасти; она су и нераздвојна један од другог. До корисне књижевне и издавачке делатности може се доћи само на тај начин, ако јој масовни упис у чланство буде ставио на расположење материјална средства потребна за такву народу корисну делатност. А без просветне делатности која би је учинила популарном у широким народним слојевима, тешко се може доћи до масовног уписа у чланство. Али — удар нађе искру у камену!

Упропаштеним финансијама својим Матица солидарно дели судбину свога намученог народа и своје опустошене до-
мовине. Њезина обнова само је један детаљ рада на опћој
обнови наше земље. У здравом друштву тешкоће и несреће
су извор нове енергије. А да смо здраво друштво, то смо
показали и за време окупације. У таквом друштву ни Матица
као символ наше просветне прошлости не може пропасти:
наћи ће се, свакако ће се наћи и довољан број активиста
који ће купити нове чланове за Матицу, а још већи број
оних који ће сматрати својом родољубивом дужношћу да се
овом позиву свесрдно одазову. Тад нам Матица, крај свих
удара који су је задесили, неће пропасти.

Д-р Милан Петровић

Матица на раскршћу

Што је Војводина постала колевка новије српске културе то је добрим делом заслуга и Матице српске. И њен углед у свако време — и када је радила с еланом и кад је само животарила — био је већи од угледа ма које друге културне организације у Војводини. Треба на пр. упоредити из времена непосредно пред други светски рат Матицу са њених 2000 чланова у њеним стереотипним акцијама и Савез културних друштава у Новом Саду са његових 75 удружења и више десетина хиљада чланова и најразноврснијим деловањима.

Међутим овај њен велики морални капитал ретко је кад био искоришћен до максимума и на најбољи начин, као и њена имовина, и више пута у њеном дугом животу говорило се о кризи у Матици, тражиле се нове оријентације, и само по цену борби успевало се да се пробије по неки нов пут. Али и онда то се слабо видело и није могло да се дуго одржи у склопу њене гломазне и разнородне структуре. Њен првобитни и главни циљ, издавање „Летописа“, скоро је затрпан од осталих који су постепено долазили: Текелијанум, подела стипендија, библиотека, издавање земље у закуп или обрада, издавање новца на зајам, сиротиште, Музеј итд.

Сви могући задаци који су се могли наметнути једној националној установи у коју се имало неограничено поверење да ће моћи да их врши у туђој, мађехинској држави наметнути су јој и ниједног од њих она није никад могла да се реши осим ако су јој га силом одузели. То је стање остало и после првог светског рата а постоје тежње да се и сада одржи.

Традиција има велику вредност. Култура се ствара кроз векове, а не за неколико деценија, дакле потребна је солидарност у раду читавог низа генерација које долазе једна за другом. Али традиција не значи укалупљеност и инертно по-

нављања старога. Само примитивни народи живе стотинама година истим животом без промена. Традиција је већ и сама свест да се наставља један добро започет посао. Треба чувати све што се може, али и непоштедно уклањати све што смета да се иде напред. Они пре нас радили су по својој уверењу, према потребама свога доба и у приликама у којима су они живели. Исто тако треба и ми да чинимо. Ма да ће и методи и резултати нашег рада бити различити од њихових, ми ћемо у ствари наставити исти посао.

Исто тако не треба мислити да у новим приликама мора све да буде ново и друкчије. Ново није тврђава изграђена са свима уређајима и украшена свим лепотама која треба само на јуриш да се стме. Ново има тек да се створи. И не може се створити из ничега већ од онога што постоји, од старога, и не одједном него постепено, сталним напором и радом.

Поред свих тежњи и настојања да се онемогуће ратови у будућности, треба сачувати једну ратничку особину, да се све оно што се догоди узме као неминовност, да се према томе одмах заузме став и да се у даљем раду с тиме рачуна.

Матичину имовину у оном рату оштетио је ратни зајам, ускоро ће је још већма умањити аграрна реформа. Ратни дуг пропале империје није се могао повратити, губитак земље накнадиће широки слојеви народа као чланови и претплатници Матичних издања, ако Матица буде умела и могла да их за такве придобије.

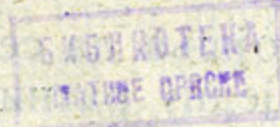
Најмање важан проблем је да ли нови чланови имају право да гласају на Матичиној скупштини. Ако то заиста није несумњиво јасно изражено у Уставу, о томе се може написати интересантна расправа, држати предавање или водити дискусија независно од самог рада Матице. На скупштини говорници обично заступају једну или другу тезу према томе да ли се надају да ће добити већину помоћу старих или нових чланова. А какав је интерес саме Матице, односно њеног рада? Да што пре добије што више чланова и што бољу управу. Зато не треба ни на који начин спречавати ни отежавати пријем нових чланова. Еванђеље обећава награду чак и оним трудбеницима који стигну у дванаестом часу на посао.

Од највеће важности је шта ће и како ће да раде њени одбори; какво ће да имају мерило за културне вредности и осећај за њихову потребу и прешност у нашем националном и социјалном животу. Матица треба да остане српска, да буде југословенска и словенска као што је то било речено већ

у првом броју „Летописа”. Општечовечанска биће ако буде неговала истинску културу, јер стварно у Европи нема посебних култура него само једна, европска култура, заснована на феничанској писмености, јеврејској религији, хришћанском моралу, римском праву и грчкој књижевности, уметности, науци и филозофији.

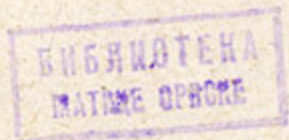
Матица српска вршиће свој вековни задатак ако буде установа која ће стално омогућавати да наша слободна, самостална и напредна мисао, у лепим облицима изражена, мисао која је творно ткиво на дрвету културе, буде доступна највећем броју људи.

Светислав Марин

САДРЖАЈ

Предговор	— — — — —	3
Васа Стајић, Наличје Матице српске	— — — — —	5
Младен Лесковац, Стодвaдесетогодишња Матица српска	— — — — —	10
Д-р Исидора Секулић, Поводом неколиких повода	— — — — —	19
Јован Поповић, Матица српска у новим условима	— — — — —	23
Живан Милицавац, Матица српска и „Књиге за народ”	— — — — —	29
Петар Коњовић, Разговор угодни о Матици српској	— — — — —	37
Жарко Васиљевић, Родољубива песма из птичје перспективе	— — — — —	46
Д-р Стеван Јосифовић, Задаци Матице српске	— — — — —	50
Вељко Петровић, Опет о Матици	— — — — —	54
Д-р Милан Петровић, Финансијски положај Матице српске	— — — — —	57
Светислав Марић, Матица на раскршћу	— — — — —	64

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

II 480

000176980

COBISS ©